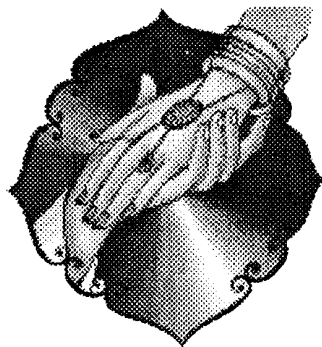
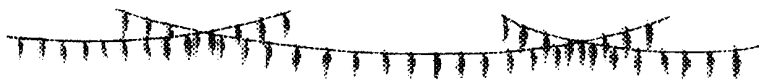

શ્રી જૈન સંસ્થાન - ગુજરાત
શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન

જૈન લગ્નસંસ્કાર

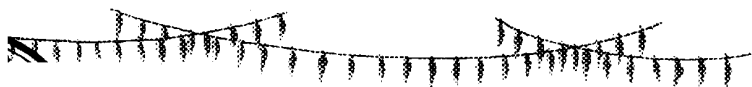
લેખન-સંકલન : જક્ષા સુનિલ શાહ

જૈન સંસ્થાન - ગુજરાત સંલગ્ન

શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન

૧૦૪, અભિગમ કોમ્પ્લેક્સ, ડૉક્ટર હાઉસની સામે, બીજો
માળ, એલિસબ્રિજ, અમદાવાદ - ૬. ફોન : ૨૬૪૬૦૨૩૬

જૈન સંસ્થાન - ગુજરાત સંલગ્ન
શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન દ્વારા પ્રકાશિત
જૈન લગ્નચંદ્રિકા

આવૃત્તિ : પ્રથમ, નકલ : ૧૦૦૦
પોષ સુદ - ૧૨, વિ. સંવત ૨૦૬૫
૧૯ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૮
મૂલ્ય : ૩૦ રૂપિયા

લેખન-સંકલન : જસાબહેન સુનિલભાઈ શાહ
૫૫, વૃંદાવન વિ. ૧, મેડિકલ હોસ્પિટલની બાજુમાં, સેટેલાઈટ,
અમદાવાદ - ૩૮૦૦૧૫

પ્રકાશક-પ્રામિસ્થાન :
શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન - ગુજરાત
૧૦૪, અભિગમ કોમ્પ્લેક્સ, ડૉક્ટર હાઉસની સામે, બીજો માળ,
એલિસબ્રિજ, અમદાવાદ - ૩૮૦૦૦૬ ફોન : ૨૬૪૬૦૨૩૬

આ પુસ્તિકા કમિટી સભ્યો પાસેથી મળી શકશે.

મુદ્રક : પ્રસંગ પ્રિન્ટવિઝન
૧, વાત્સલ્ય કોમ્પ્લેક્સ, નરસિંહનગર સોસા., સંઘવી હાઈસ્કૂલ પાસે,
નારણપુરા, અમદાવાદ-૧૩ ■ ફોન : ૨૭૪૮૭૧૯૫, મો. ૯૪૨૮૧૨૦૦૮૩

પ્રસ્તાવના

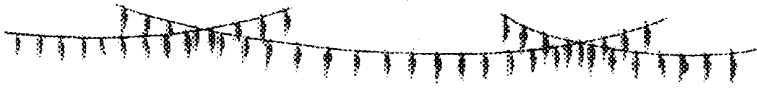
પ્રત્યેક પરંપરાને આગવો સંદર્ભ અને તેનો આગવો ઇતિહાસ હોય છે. કોઈ પણ પરંપરા કારણ વગરની કે હેતુ વગરની હોતી નથી. માણસના જન્મથી મૃત્યુપર્યંતની યાત્રામાં આવતા અનેક પ્રસંગોમાં દરેક

સમાજની પોતપોતાની આગવી પરંપરાઓ હોય છે. એ પરંપરામાં સમાજે-સમાજે વૈવિધ્ય જોવા મળે છે. તેની પાછળ ક્યારેક ભૌગોલિક સંદર્ભ હોય છે, ક્યારેક ઐતિહાસિક સંદર્ભ હોય છે તો ક્યારેક માનવીય સમાજની અનોખી ગરિમા હોય છે. ભલે પછી તે જન્મપ્રસંગ હોય, લગ્નપ્રસંગ હોય, નવા ગૃહપ્રવેશનો પ્રસંગ હોય, મૃત્યુનો પ્રસંગ હોય કે અન્ય કોઈપણ પ્રસંગ હોય....

મારા મનમાં ઘણા સમયથી એવો વિચાર ચાલતો હતો કે આપણે પેઢી દર પેઢીથી ચાલી આવતી કેટલીક પરંપરાઓ નિભાવીએ તો છીએ, પરંતુ આપણને તથા આપણાં સંતાનોને એ પરંપરા પાછળનાં રહસ્યોનું અને તેના સિદ્ધાંતોનું થોડું ઘણું જ્ઞાન તથા તેની સાચી સમજ હોય તો પ્રત્યેક પ્રસંગ, શુદ્ધ શ્રદ્ધા-ભાવ સાથે વિધિસર કરી શકાય. એ વાત તો મનમાં દૃઢ હતી જ કે દરેક પ્રસંગે કરાતી વિધિનું તથા તેમાં વપરાતી ખાસ ચીજ-વસ્તુઓનું પોતાનું એક અદકેરું મૂલ્ય અને મહત્ત્વ છે જ છે.

અહીં આપણે માત્ર લગ્નપ્રસંગની વિવિધ પરંપરાઓ વિશે વાત કરવાનો ઉપક્રમ રાખીશું. લગ્નવિધિમાં ચોખા કેમ ? પોંખણાં કેમ ? પીઠી કેમ ? વરમાળા કેમ ? અગ્નિ કેમ ? મીઠળ કેમ ?

આ બધા પ્રશ્નો મારા મનમાં ઘણા સમયથી ઊઠતા હતા. તેનું નિરાકરણ હું શોધતી હતી. સહજ જિજ્ઞાસાથી ઘણા લોકોને હું તે અંગે

પૂછતી. દરમ્યાનમાં શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાનના ઉપક્રમે જૈન લગ્નવિધિ અંગે અભ્યાસપૂર્વકની નાનકડી પુસ્તિકા તૈયાર કરવાની દરખાસ્ત આવી. મને ખાસ રુચિ હોવાથી મેં તેમાં રસ બતાવ્યો. અહીં લગ્નવિધિની આસપાસના કેટલાક મહત્વના પ્રસંગોને વિધિ સહિત સમજાવવાની થોડીક મથામણ કરી છે. લગ્નની વિધિની મહત્તા તથા લગ્ન વિશેનાં અવતરણોનું સાહિત્ય મેં આ વિધિમાં સામેલ કર્યું છે.

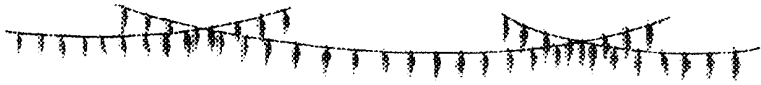
કોઈ વિષય ઉપર પારદર્શક શૈલીમાં અને સર્વગ્રાહ્ય રીતે લખવું એ અઘરું કાર્ય છે. મને લેખનનો ઝાઝો અનુભવ નથી તેથી કોઈ વિગત રહી ગઈ હોય કે કોઈ વિગતમાં ગેરસમજનો દોષ હોય તો ખૂબ જ અંતઃકરણપૂર્વક દિલગીરી વ્યક્ત કરું છું.

આ કાર્યમાં સહકાર આપવા બદલ મારા જીવનસાથી શ્રી સુનિલ શાહ, પુત્રી ચિ. જૈની અને પુત્ર ચિ. મુંજાલનો પણ આભાર માનું છું.

શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાનનાં સર્વશ્રી નીલપણાબહેન, ચારુબહેન, ફાલ્ગુનીબહેન, અંજલિબહેન વગેરે તરફથી પણ મને હંમેશાં પ્રોત્સાહન અને હૂંફ મળતાં રહ્યાં છે. તેમનો ખૂબ આભાર. પંડિત શ્રી તિવારીજી અને શ્રી બી. વિજયભાઈ જૈનનો સહયોગ પણ ખૂબ સાદર સ્મરું છું.

આ પુસ્તકની તૈયારી કરતાં કોઈને પણ જાણતાં-અજાણતાં ઠેસ પહોંચાડી હોય તો હૃદયપૂર્વક ‘મિથ્યામિ દુઃકડમ્’ પાઠવું છું.

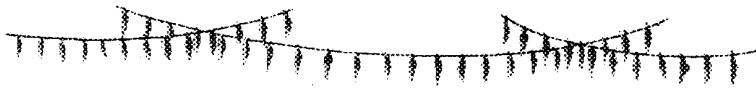
-જક્ષા સુનિલ શાહ

પુસ્તકના સૌજન્ય-દાતાઓ

૧. નવપ્રકાશ ચેરિટી ટ્રસ્ટ
૨. સુનિલભાઈ છોટાલાલ શાહ (કિરણ મોટર્સ)
૩. શ્રીમતી શારદાબહેન ચુ. મહેતા

કૃત્રિમ જાળવણીકરણ ૫

જૈન સંસ્થાન - ગુજરાત

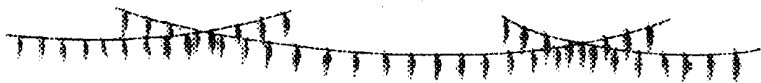
ઑફિસ : ૧૦૪, અભિગમ કોમ્પ્લેક્ષ, પહેલે માળે, ડો. હાઉસની સામે,
પરિમલ કોસિંગ પાસે, ઓવરબ્રિજ, અમદાવાદ - ૩૮૦૦૦૬

ફોન : ૦૭૯-૨૬૪૬૦૨૩૬

પૂર્વભૂમિકા : પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી આદિનાથ પ્રભુથી ચાલ્યા આવતા બિનસાંપ્રદાયિક જૈન સમાજે પોતાની આગવી પરંપરા અને કાર્યો વડે વિશ્વભરમાં વિશિષ્ટ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. જૈનો માત્ર ધાર્મિક કાર્યો માટે જ નહિ, પરંતુ સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ અને કુદરતી આપત્તિઓમાં ઉદાર હાથે પોતાનું યોગદાન આપવામાં મોખરે રહ્યા છે. તેઓએ જૈન સિદ્ધાંતો અને ફિલોસોફી જેવા કે અહિંસા, ત્યાગ, પ્રેમ અને સહિષ્ણુતા અને તેની ઉચ્ચ ભાવનાઓને અનુસરીને સમાજોપયોગી સદ્કાર્યોની સુવાસ ફેલાવી છે. આજે દેશ સમક્ષ સ્વાસ્થ્ય, કેળવણી, સામાજિક સુરક્ષા અને સંસ્કારિતા જેવા અનેક પ્રશ્નો આગળ આવી રહ્યા છે. આથી આજના પરિવર્તનશીલ દેશકાળને ધ્યાનમાં રાખી જૈનોએ પણ તેના પર સંગઠિત સ્વરૂપે વિચાર કરવાની અને તે દિશામાં નક્કર કામ કરવાની જરૂર છે. આને ધ્યાનમાં રાખી જૈન સમાજની પરંપરા પ્રમાણે દેશ તેમજ સમાજને ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓને સંગઠિત સ્વરૂપે વેગ આપવા ગુરુભગવંતોના માર્ગદર્શનપૂર્વક અને વિવિધ સંસ્થાઓના આગેવાનો સાથે ચર્ચા-વિચારણાને અંતે એક સર્વગ્રાહી જૈન સંસ્થાન - ગુજરાતની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ સંસ્થાનના નેજા હેઠળ ગુજરાતમાં સમાજના ઉત્થાન/અભ્યુદય સાથે વિશ્વકલ્યાણ માટે વિવિધ ક્ષેત્રો અને વ્યવસાયનાં જુદાં-જુદાં સંગઠનો (ફેડરેશન) રચવામાં આવશે. આ સંગઠન વડે / સ્વીકૃત સમાજોપયોગી યોજના/ કાર્યક્રમના અમલીકરણમાં મદદરૂપ થશે, તેમાં યોગ્ય દિશા-નિર્દેશન અને પ્રોત્સાહન આપશે અને તેમનાં કાર્યોનું મૂલ્યાંકન કરશે.

આવી જ રીતે ગુજરાતનાં અન્ય શહેરોમાં શરૂઆતમાં બધાં જ ક્ષેત્રો અને વ્યવસાયોને આગવી લેતા જૈન સંસ્થાન - ગુજરાતના ભાગરૂપે એક જ સંગઠન / સંસ્થાન રચવામાં આવશે અને તે સ્થાનિક ધોરણે જૈન સંસ્થાન ગુજરાતના ઉદ્દેશોને આધીન પ્રવૃત્તિઓ કરશે.

જૈન સંસ્થાન - ગુજરાત ૬

હવે આપણા સૌના માથે જિન શાસન, જૈન સમાજની પ્રાચીન ભવ્યતા અને પ્રણાલિકાઓને આગળ ધપાવવાની અને સાચવવાની મહત્વની જવાબદારી છે. આ માટે સૌથી મોટી આવશ્યકતા અનેકવિધ ક્ષેત્રોમાં સંગઠિત બનીને નક્કર અને ચિરસ્થાયી કાર્ય કરવાની છે અને જૈન એકતાને દૃઢ કરવાની છે.

ઉદ્દેશો : ૧. સમાજના વિવિધ સ્તરે જૈન સિદ્ધાંતો, ફિલોસોફી અને સંસ્કૃતિનું જ્ઞાન તથા અભ્યાસ વધે અને ધર્મના ક્ષેત્રમાં હસ્તક્ષેપ કર્યા વિના પણ પૂરક અને તેમ સામાજિક અને અનુકંપાનાં કાર્યોમાં જૈનોનું યોગદાન અસરકારક બને તે માટે ગુજરાતવ્યાપી એક કેન્દ્રીય સંગઠન ઊભું કરવું, વિસ્તારવું તેમજ સમાજના વિવિધ વર્ગો અને સંપ્રદાયો વચ્ચે પરસ્પર સંપ, સહયોગ, સહકાર અને સહિષ્ણુતાની ભાવના કેળવવી.

૨. સાધર્મિક ભાઈઓ તેમજ સમાજના અન્ય લોકો માટે સહાયરૂપ થવું અને તે માટે કેળવણી, સ્વાસ્થ્ય અને આજીવિકા વગેરેની સગવડો ઊભી કરવામાં મદદરૂપ થવું.

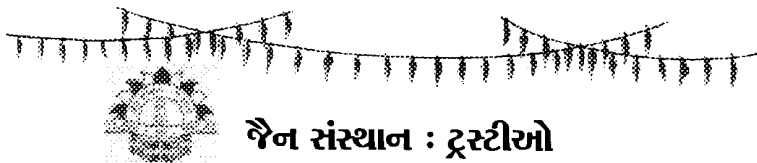
૩. કુદરતી તેમજ માનવસર્જિત આપત્તિઓમાં તમામ લોકોને ધર્મ, જાતિ કે કોમના ભેદભાવ વિના મદદ કરવી તેમજ અન્ય જીવોના બચાવની કામગીરીમાં પણ મદદરૂપ થવું.

૪. જૈન સમાજનાં હિતોના રક્ષણ માટે જરૂરી અભિપ્રાય ઊભો કરવો અને તેના નિરાકરણ માટે સંગઠિત રજૂઆત કરવી.

૫. વિશ્વકલ્યાણ માટે તેમજ જૈન સમાજના ઉત્થાન / અભ્યુદય માટે કાર્ય કરવું.

૬. જિનેશ્વર ભગવંતોએ સૂચવેલ ધર્મ ભાવના અને સંસ્કારિતાનો ફેલાવો થાય અને સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મ પ્રત્યેની શ્રદ્ધા દૃઢ થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી.

૭. જૈન સંસ્થાનના નેજા નીચે કાર્ય કરતાં જુદાં-જુદાં સભ્ય સંગઠનો (શાખાઓ)ને માર્ગદર્શન આપવું, તેમનાં કાર્યોનું સંકલન / સમન્વય કરવું અને શક્ય તમામ સહકાર / પ્રોત્સાહન આપવાં. આ માટે જૈન સંસ્થાન વખતો-વખત સર્વગ્રાહી નીતિ ઘડી કાઢશે.

જૈન સંસ્થાન : ટ્રસ્ટીઓ

શેઠ શ્રી શ્રેણિકભાઈ	: [O] ૨૬૪૪૮૬૭૩, [R] ૨૨૮૬૫૪૫૬
શ્રી ભાલચંદ્રભાઈ શાહ	: ૨૬૪૪૦૭૭૫
શ્રી પ્રવીણભાઈ મણિયાર	: [O] ૨૪૪૨૨૨૭, [M] ૮૮૨૫૦ ૭૮૮૫૧
શ્રી વિનોદભાઈ નગરશેઠ	: [O] ૨૨૮૬૮૧૬૬, [R] ૨૬૭૪૩૭૭૭
શ્રી સંવેગ એ. લાલભાઈ (પ્રમુખ)	: [O] ૨૭૫૮૨૫૭૩, [R] ૨૨૮૬૬૭૮૩
શ્રી સુધીરભાઈ યુ. મહેતા	: [O] ૨૬૫૮૫૦૮૦, [R] ૨૬૮૨૭૧૫૦
શ્રી એમ. એમ. સિંધી (ઉપપ્રમુખ)	: [O] ૨૬૫૮૫૦૩૨, [M] ૮૮૨૪૦ ૮૫૦૪૧
શ્રી શ્રેયાંસભાઈ શાહ	: [O] ૨૫૫૦૧૦૮૦, ૨૫૫૦૮૦૦૧
શ્રી કુમારપાળ દેસાઈ	: [O] ૨૬૫૭૮૫૦૭, [R] ૨૬૬૦૨૬૭૫ [M] ૮૮૨૪૦ ૧૮૮૨૫
શ્રી ભીખુભાઈ ચોકસી	: [R] ૨૭૮૧૦૫૮૫, [M] ૮૮૨૪૦ ૪૪૮૧૦,
શ્રી વસંતભાઈ અદાણી	: ૨૬૫૬૫૫૫૫
શ્રી જયંતીભાઈ સંઘવી (ખજાનચી)	: [O] ૨૭૪૧૫૫૦૧, [R] ૨૭૫૦૭૧૭૧
શ્રી ઉત્કર્ષભાઈ શાહ (કન્વીનર)	: [O] ૨૭૫૪૫૪૦૨, [M] ૮૮૨૪૦ ૨૪૦૮૮
શ્રી ખબાભાઈ આર. શાહ (સલાહકાર)	: [O] ૨૨૨૦૩૦૩૦, [R] ૨૬૬૦૦૭૩૪

શ્રી જૈન વ્યાપાર ઉદ્યોગ સેવા સંસ્થાન

શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ વી. શાહ (ચેરમેન)	: [O] ૮૧૦૮૧૦૦, [M] ૮૮૨૫૦ ૦૫૭૩૭
શ્રી ઉત્કર્ષભાઈ શાહ (પ્રમુખ)	: [M] ૮૮૨૫૦ ૦૬૪૨૦
શ્રી હેમંતભાઈ એન. શાહ (મંત્રી)	: [O] ૨૬૪૦૮૮૮૪, [R] ૨૬૪૦૦૬૬૬

શ્રી જૈન ડોક્ટર ફેડરેશન

ડૉ. કલ્પેશ શાહ (પ્રમુખ)	: [O] ૨૭૫૫૨૫૫૫, [M] ૮૨૨૭૨ ૦૭૬૬૬
ડૉ. ધીરેન શાહ (મંત્રી)	: [M] ૮૮૨૫૫ ૭૫૮૩૩
ડૉ. અનિલ જૈન (પ્રમુખ, ગુજરાત)	: [R] ૨૭૪૭૪૭૪૬, [M] ૮૮૨૫૦ ૬૩૨૮૪
ભરત એમ. શાહ (મંત્રી, ગુજરાત)	: [R] ૨૭૫૫૧૩૧૧, [O] ૨૬૫૬૪૫૩૩, ૮૮૨૫૦ ૩૪૫૩૬

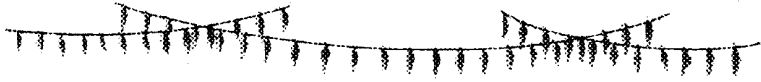
શ્રી જૈન સમાજ વિકાસ ફેડરેશન

શ્રી ગૌરવભાઈ શેઠ (પ્રમુખ)	: [O] ૨૭૫૫૧૫૭૮, [M] ૩૧૦૫૬૮૮૬
શ્રી વિક્રમભાઈ સી. બ્રોકર (મંત્રી)	: [O] ૨૬૫૮૧૪૪૪, [R] ૨૬૪૨૩૬૦૭, [M] ૮૮૨૫૩ ૩૫૮૭૮

શ્રી જૈન ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટસ ફેડરેશન

શ્રી પરિમલભાઈ શાહ (પ્રમુખ)	: [O] ૨૬૪૬૪૪૨, [R] ૨૭૪૧૨૧૫૩, [M] ૮૩૭૭૭ ૮૭૭૦૦
શ્રી સંજયભાઈ વી. શાહ (મંત્રી)	: [O] ૨૬૫૬૦૬૦૬, [R] ૨૬૪૦૪૩૬૪, [M] ૮૮૨૫૦ ૧૬૬૦૬

જૈન સંસ્થાન સંચાલક

શ્રી સી. એન. શાહ (પ્રમુખ, ગુજરાત) : [O]૨૬૪૬૬૬૮૦, [R]૨૬૬૨૨૭૪૫, [M]૯૮૨૫૩૨૩૪૫૨
શ્રી અજિતભાઈ સી. શાહ (મંત્રી, ગુજરાત): [O]૨૭૫૪૪૦૪૧, [R]૨૫૫૦૨૭૨૩, [M]૯૮૨૪૦૫૦૫૨૬

શ્રી જૈન એડવોકેટ ફેડરેશન

શ્રી અશોકભાઈ ગાંધી (પ્રમુખ) : [O]૨૬૬૦૨૦૮૫, [R]૬૬૨૦૭૯૧
શ્રી મુકેશભાઈ શાહ (મંત્રી) : [R] ૨૭૪૫૫૭૩૯

શ્રી જૈન શૈક્ષણિક મહાસંઘ

શ્રી જિતુભાઈ શાહ (પ્રમુખ) : [O]૨૨૧૬૮૦૦૫, [R]૨૬૭૫૦૧૬૪, [M]૯૪૨૬૦૫૭૮૭૬
શ્રી ગિરીશભાઈ શાહ (મંત્રી) : [O]૨૬૬૦૧૮૭૧, [R]૨૬૬૩૭૧૩૯, [M]૯૮૨૫૦૮૮૨૨૬

શ્રી જૈન મિડિયા વીંગ

શ્રી શ્રીરાજભાઈ ઝવેરી (પ્રમુખ) : [O] ૨૫૫૦૮૦૦૧, [R] ૨૬૫૮૬૭૯૭
શ્રી અજિતભાઈ શાહ (મંત્રી) : [O] ૨૬૫૭૯૭૫, [M]૯૮૨૫૦૨૨૧૧૭, [R] ૨૬૫૭૫૦૬૭

શ્રી સમાજસેવક ફેડરેશન

શ્રી ભાવિનભાઈ શેઠ (પ્રમુખ) : [M] ૯૮૨૫૫૨૩૫૦૯, [R] ૨૬૭૪૦૧૦૬
શ્રી અમિતભાઈ પી. શાહ (મંત્રી) : [M] ૯૮૨૫૬૦૦૫૯૬, ૩૧૧૦૦૫૯૬

શ્રી જૈન શાસનીય કર્મયોગી ફેડરેશન

શ્રી સી. એમ. શાહ (પ્રમુખ) : [O] ૨૩૨૫૦૮૫૯, [M]૯૮૨૪૦૯૯૫૦૯, [R] ૨૩૨૨૫૫૫૭૮
શ્રી જે. બી. શાહ (મંત્રી) : [O]૨૫૩૫૦૩૫૨, [R] ૨૬૯૩૨૩૦૮

શ્રી જૈન ગ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન

શારદાબહેન યુ. મહેતા (ચેરપર્સન) : [R] ૨૬૯૨૭૧૫૦, ૨૬૯૨૮૯૫૦
શ્રીમતી સ્વાતિ નગરશેઠ (પ્રમુખ) : [R] ૨૬૭૬૨૩૩૬, [M]૯૩૭૬૨૮૪૫૮૬
શ્રીમતી ફાલ્ગુની બી. શાહ (મંત્રી) : [R] ૨૭૫૫૯૯૮૪

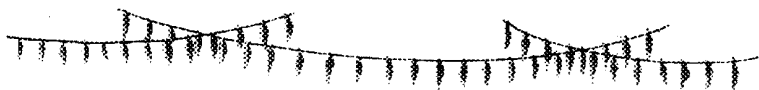
શ્રી જૈન ઓ. મૂ. પૂ. યુવક મહાસંઘ

સંજય બી. કોઠારી (પ્રમુખ) : [O] ૩૨૯૨૦૮૪૧, [R]૨૬૭૨૪૬૨, [M]૯૮૨૫૦૦૮૬૯૩
ભદ્રેશભાઈ જે. શાહ (મંત્રી) : [O]૨૭૫૪૨૪૬૫, [R] ૨૭૫૫૯૯૮૪, [M]૯૪૨૬૦૮૪૭૨૬

ઓફિસ કોઓર્ડિનેટર

શ્રી જશવંતભાઈ જે. કોઠારી (પ્રમુખ) : [O]૨૬૪૬૦૨૩૬, [R]૨૬૬૩૩૩૨૪, [M]૯૮૨૫૧૪૨૩૯૭

જૈન લગ્નસંસ્થાન નં ૭

શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન

પૂર્વભૂમિકા :

જૈન સમાજમાં વિવિધ જ્ઞાતિઓ, સંઘો, મંડળો તેમજ સંગઠનો છે. આ જ્ઞાતિઓ સામાજિક, શૈક્ષણિક, તબીબી જેવી વિવિધ કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. વિવિધ સંઘો અને મંડળોની જૈન બહેનો દ્વારા કૌટુંબિક ભાવના વિકસાવવા સાથે ધાર્મિક અને સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવે છે. વર્તમાન અને ભાવિ સમસ્યાઓનું સમાધાન કરવા તથા ઉપસ્થિત થનાર તકોને ઝીલી લેવા શ્રી સંઘ તથા જૈન સમાજમાં સતત જાગૃતિપૂર્વક કાર્ય કરનાર વ્યાપક મહિલા સંગઠનની આવશ્યકતા દેખાય છે. જૈન બહેનોમાં સહયોગ વધે, સંગઠનની ભાવના સુદૃઢ થાય. તેઓની પ્રવૃત્તિઓનું સંકલન થાય, માહિતીની આપ-લે વધે અને જૈન સમાજની પરંપરામાં રહી જૈન બહેનોનો ઉત્કર્ષ થાય તેને ધ્યાનમાં રાખીને શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાનની રચના કરવામાં આવેલ છે. જેના મુખ્ય ઉદ્દેશો આ મુજબ છે :

ઉદ્દેશો :

૧. સામાજિક સેવા : શ્રી પરમાત્માએ બતાવેલ આચારયુક્ત ગૃહસ્થ ધર્મમાં જીવોનો પ્રવેશ સુગમ બનાવવા યોગ્ય પાત્રની પસંદગીના પ્રયાસ કરવા. સમૂહ લગ્નનું આયોજન કરવું અને વધારે જૈન પરિવારો તેમાં જોડાય તેવું વાતાવરણ ઊભું કરવું જેથી અનાવશ્યક ખર્ચાઓ અટકે. પરોપકારયુક્ત આર્ય મર્યાદાને મજબૂત બનાવી શકે તેવાં સમાજ-વિકાસનાં કાર્યો કરવાં. જીવન જરૂરિયાતવાળા પરિવારોને સહાય કરવી.

૨. શેક્ષણિક : જૈન તેમજ જૈનેતર કન્યાઓ આર્ય મર્યાદાયુક્ત વધારે અભ્યાસ કરી શકે અને મહાપુરુષોએ બતાવેલ ઉત્તમ કોટિનું જીવન જીવી શકે તેવા શિક્ષણ માટે પ્રોત્સાહન આપવું તેમજ જરૂરિયાતમંદ પરિવારોની બહેનોને ઉચિત રોજગારી માટે સક્ષમ બનાવવા પ્રયત્ન કરવા. પાઠશાળા તથા બહેનોના ધાર્મિક અભ્યાસના વર્ગોમાં સેવા આપવી.

૩. મેડિકલ સેવાઓ : ડ્રગ બેંક શરૂ કરવી અને જરૂરિયાતવાળા જૈન પરિવારોને તથા યથાશક્ય સૌ કોઈને નિઃશુલ્ક કે રાહત દરે દવાઓ આપવી. હોસ્પિટલમાં દાખલ થયેલ જૈન પરિવારોને મદદરૂપ થવું તેમજ અર્હિસક ચિકિત્સા પદ્ધતિને વિશેષ પ્રોત્સાહન આપવું.

૪. માનવતા અને અનુકંપા / જીવદયાનાં કાર્યો : વૃદ્ધાશ્રમ, અનાયાશ્રમ, અપંગસેવા, જીવદયા, દીન દુઃખીયાંની અનુકંપા, પર્યાવરણરક્ષાના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત સંસ્થાઓને મદદરૂપ થવું અને કુદરતી આપત્તિઓમાં જીવમાત્રને સહાયરૂપ થવું.

૫. ધાર્મિક : જૈન ફિલોસોફીના આચાર-વિચાર મુજબ જીવન જિવાય તેવું માર્ગદર્શન આપવું તથા સાધુ-સાધ્વીની વૈયાવસ્ય કરવી. શ્રી પરમાત્માએ ચિંધેલ માર્ગ પર ચાલનાર તમામ જૈન પરિવાર એક છત્ર નીચે ભેગા મળે અને સંગઠિત બની ધર્મની ગરિમા વધારે તેવા કાર્યને ઉત્તેજન આપવું.

શ્રીમતી શારદાબહેન યુ. મહેતા

ચેરપર્સન (ટ્રસ્ટી)

સ્વાતિબહેન નગરશેઠ
પ્રમુખ

રીટાબહેન શાહ
ઉપપ્રમુખ (ટ્રસ્ટી)

કાલ્પનીબહેન શાહ
સેક્રેટરી (ટ્રસ્ટી)

જક્ષાબહેન શાહ
ટ્રેઝરર (ટ્રસ્ટી)

પ્રફુલ્લાબહેન શાહ
ટ્રેઝરર

અંજલીબહેન શાહ
ટ્રેઝરર

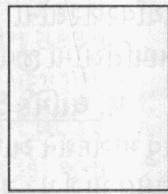
તારાબહેન
ટ્રસ્ટી

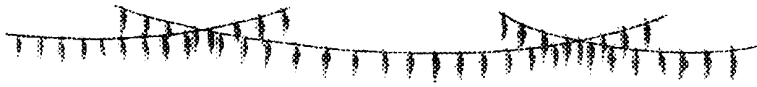
રાગિણીબહેન શાહ
ટ્રસ્ટી

હેમાંગિનીબહેન
ટ્રસ્ટી

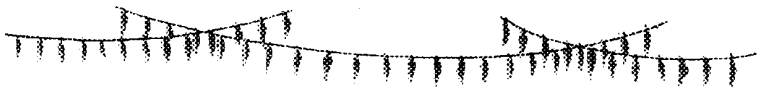
ક્ર્ષ્ણાબહેનનિરંજનભાઈ
ટ્રસ્ટી

શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન

કાર્યવાહક સમિતિ

અંજલિ ડી. શાહ	સેટેલાઈટ	૨૬૭૬૩૯૬૨
જક્ષા એસ. શાહ	સેટેલાઈટ	૨૬૭૭૯૫૫
અંજના આર. શાહ	ઝવેરીપાર્ક	૨૭૫૫૦૮૮૭
દીપ્તિબહેન શાહ	મીરાંબિકા	૨૭૪૫૬૮૫૭
જાગૃતિ જે. શાહ	શાંતિવન	૨૬૬૩૩૩૦૧
શિલ્પા શાહ	જૈન મર્ચન્ટ	૨૬૬૩૭૫૦૯
હર્ષા આર. મહેતા	નહેરુનગર	૨૬૪૬૦૫૮૪
કૈલાસબહેન એ. શાહ	જૈન નગર	૨૬૬૦૦૦૩૦
રશ્મિબહેન એમ. શાહ	જૈન નગર	૨૬૬૨૧૩૧૮
અમી એમ. શાહ	નવરંગપુરા	૨૬૫૬૯૯૩૧
મીનાબહેન યુ. શાહ	સોલા	૨૭૪૩૪૦૩૭
પ્રકુલ્લાબહેન એમ. શાહ	નારણપુરા	૨૯૨૯૮૮૧૦
નીલપણા શાહ	પ્રેરણાતીર્થ	૨૬૯૨૧૮૪
મીનાબહેન એમ. શાહ	દશાપોરવાડ	૨૬૫૮૩૧૮૬
બીના એમ. શાહ	સાબરમતી	૩૨૨૦૨૫૫૮
જૈના એસ. શાહ	નવા વાડજ	૨૭૬૨૪૫૫૭
કલ્પનાબહેન એ. શાહ	માણેકચોક	૨૨૧૧૨૨૨૪
ચંદ્રિકાબહેન જે. શાહ	માણેકચોક	૨૨૧૧૩૭૩૨
જયોતિ એચ. શાહ	મણિનગર	૯૪૨૭૩૮૬૧૬૧
કામિની સી. ગાંધી	ઘાટલોડિયા	૨૭૪૯૮૯૦૯
સ્મિતા કે. શાહ	પાલડી	૨૬૬૦૦૧૨૯
મોલી એ. શાહ	વાસણા	૨૬૬૦૬૫૭૩
નિમિષા આર. શાહ	ઓપેરા	૯૮૭૯૦૬૦૨૨૦
રૂપલબહેન ડી. શેઠ	વસ્ત્રાપુર	૨૬૮૫૪૯૯૩
નીતાબહેન આર. નાણાવટી	શાંતિનગર	૨૭૫૫૦૩૪૯

શુભેચ્છા સંદેશ

આ નાની પુસ્તિકા દ્વારા લગ્નની પરંપરાનું મહત્વ ખૂબ જ સુંદર રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. ખાસ કરીને જૈન ધર્મ-પરંપરા પ્રમાણે લગ્નની સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક વિધિઓમાં આરોગ્ય, આયુર્વેદ, વિજ્ઞાન જેવી આવશ્યક બાબતો ગુંથાયેલી છે તેને લોકો સમક્ષ લાવવાનો જે પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે અને જૈન દૃષ્ટિએ લગ્નના પવિત્ર સંબંધોનું મહત્વ બહુ જ સાદી ભાષામાં સમજાવવામાં લેખિકા સફળ રહ્યાં છે. લગ્નનો વિધિક્ષમ, સામગ્રીઓ વિષેની માહિતી અને હેતુ સમજાવતી સમજૂતી ખરેખર વારંવાર વાંચવાનું મન થાય તે રીતે રજૂ કરવા માટે લેખિકાને મારા ખૂબ ખૂબ ધન્યવાદ. આવી સરસ પુસ્તિકા પ્રગટ કરવા માટે શ્રી શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાનને પણ અભિનંદન.

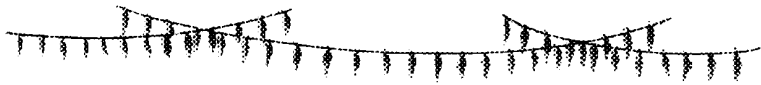
- સંવેગ લાલભાઈ

(પ્રમુખશ્રી, જૈન સંસ્થાન - ગુજરાત)

જૈન સંસ્થાન-ગુજરાત સંલગ્ન શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન દ્વારા જૈન લગ્નસંસ્કાર પુસ્તિકામાં જૈન ધર્મ-પ્રણાલિકા, જૈન સંસ્કૃતિ, જૈન પરંપરા, સામાજિક વિધિઓ અને મંત્રો સહ લગ્નના પવિત્ર બંધનનું નિરૂપણ કરેલ છે. આ માટે શ્રી શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાનની બહેનોને તથા લેખિકાને આવી સરસ પુસ્તિકા તૈયાર કરવા માટે ધન્યવાદ પાઠવું છું. આ પુસ્તિકામાં દર્શાવેલ વિધિની જાણકારી જૈન સમાજ માટે ઉપયોગી નીવડશે, એવી આશા રાખું છું.

- એમ. એમ. સિંઘી

(ઉપપ્રમુખશ્રી, જૈન સંસ્થાન-ગુજરાત)

શ્રીમતી જક્ષાબહેન શાહના વરદ-હસ્તે લખાયેલ પુસ્તિકા 'જૈન લગ્નસંસ્કાર' જૈન સમાજ માટે એક અદ્વિતીય નજરાણું બની રહેશે તેવો મારો વિશ્વાસ છે. આ પુસ્તિકામાં લેખિકાશ્રીએ અલગ અલગ ગ્રંથોમાંથી તારણ કાઢીને જૈન દૃષ્ટિએ લગ્નવિધિની સમજૂતી આપી છે તથા તેમાં ઉપયોગમાં લેવાતી વૈજ્ઞાનિક તથા આયુર્વેદિક ચીજ-વસ્તુઓનો અદ્ભુત સમન્વય સાધવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તિકા તેના ઉદ્દેશમાં સફળતાને વરે તેવી મારી શુભેચ્છા સાથે...

- શ્રીમતી શારદાબહેન યુ. મહેતા

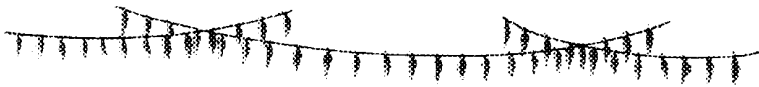
(ટ્રસ્ટી/ચેરપરસન, શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન)

લગ્ન એક પવિત્ર બંધન છે અને આ પવિત્ર બંધનની વિધિ વ્યક્તિનાં પોતાનાં સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ અને તેને અનુરૂપ શુભ પદાર્થોથી થાય તો તે વધુ મહેકી ઊઠે. જૈન શાસ્ત્રોક્ત લગ્નવિધિ માટેની કેટલીક પુસ્તિકાઓ પ્રાપ્ય છે, પરંતુ આ પુસ્તિકામાં સરળ અને ભાવવાહી અભિવ્યક્તિ કરીને શ્રીમતી જક્ષાબહેને પ્રથમ જ વખત અનુમોદનીય અને આવકારદાયક કાર્ય સંપન્ન કર્યું છે. જૈન પરિવાર તેમનાં સંતાનોની લગ્નવિધિ આ પુસ્તિકામાં નિરૂપિત જૈન લગ્નવિધિ મુજબ કરે તેવો મારો અનુરોધ છે. તેમ થવાથી સંસ્કૃતિ મુજબ જ આ પવિત્ર બંધનથી જોડાવાનો અનેરો આનંદ થશે. ઉપરાંત આપણી વીસરાતી વિરાસત નવપલ્લવિત થશે અને લેખિકાના સુંદર પુરુષાર્થને પ્રોત્સાહન પણ મળશે, એવો મારો વિશ્વાસ છે.

શ્રીમતી જક્ષાબહેનને આ અનન્ય પ્રયાસ બદલ હાર્દિક અભિનંદન તથા શુભેચ્છાઓ પાઠવું છું.

- ફાલ્ગુની ભદ્રેશ શાહ

(ટ્રસ્ટી-સેક્રેટરી, શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન)

અભિવાદન અને અનુમોદના

સામાજિક જીવનમાં વર્ષોથી ચાલી આવતી પરંપરામાં ‘લગ્ન’નું આગવું મહત્વ રહેલું છે. જેમાં સ્ત્રી-પુરુષ સાથે મળી, સુખ-દુઃખમાં જીવનભર સાથ નિભાવવા તેમજ નવું જીવન શરૂ કરવા માટે વિધિપૂર્વક અગ્નિસાક્ષીએ વચનબદ્ધ બને છે. લગ્ન એટલે સ્ત્રી-પુરુષનું મિલન.

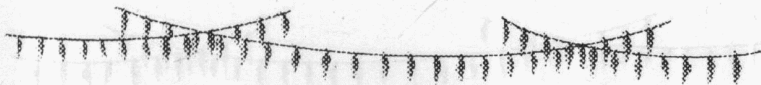
જેમાં માત્ર બે શરીરનું મિલન હોય તે ઘટનાને વાસનાની વિકૃતિ કહેવાય અને જેમાં બે આત્માઓનું મિલન થાય તે ઘટનાને સામાજિક સંસ્કૃતિ કહેવાય.

વિકૃતિ અને સંસ્કૃતિ વચ્ચેની આ ભેદરેખા કાળક્રમે ભૂંસાતી રહી છે. પાશ્ચાત્ય જીવનશૈલીના દૃષ્ટિહીન અનુકરણ માટે ઉત્સુક બનેલી નવી પેઢી સામે, બે ભૂંસાતી જતી ભેદરેખાની ભવ્યતા અને દિવ્યતા પુનર્જીવિત કરવાનો ઉપક્રમ રાખીને આ નાનકડી પુસ્તિકાનું પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું છે. પુસ્તિકાનું કદ ભલે નાનું હોય, તેમાં લગ્નજીવનના પવિત્ર સંસ્કારોની સુગંધ સમાવવાનો ઉદ્યમ સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે. આ સુગંધ શાશ્વત છે. અત્તરનું પૂમડું કદમાં નાનું હોય, તેથી એની સુગંધની ગુણવત્તામાં શો ફરક પડે ?

શ્રીમતી જક્ષા સુનિલ શાહે ‘જૈન લગ્નસંસ્કાર’ની સામગ્રી મેળવવા માટે અથાગ પુરુષાર્થ કર્યો છે. લગ્નવિધિમાં વપરાતી સામગ્રીઓનું વૈજ્ઞાનિક, સામાજિક તથા આયુર્વેદની દૃષ્ટિએ રહેલ મહત્વનું વાચકને રસ પડે તે રીતે નિરૂપણ કરવામાં તેઓ સફળ રહ્યાં છે. પ્રાચીન પરંપરાઓને ક્યાંય ઘસરકો ન લાગે અને નવાં મૂલ્યોનું અભિવાદન કરવામાં જરાય પાછળ ન પડી જવાય એની સજ્જતા રાખીને તેમણે તૈયાર કરેલી આ પુસ્તિકા સૌ જૈનોને આપણો અમૂલ્ય વારસો જાળવી રાખવામાં પથદર્શક બનશે તેવી શ્રદ્ધા છે. એ માટે સમગ્ર જૈન સમાજ તેમનો ઋણી રહેશે. શ્રીમતી જક્ષાબહેનની નિષ્ઠા અને તેમના ઉત્સાહને બિરાદવીને, આ પુસ્તિકાનું સ્વાગત કરીએ છીએ...

- સ્વાતિ ડી. નગરશેઠ

પ્રમુખ, શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન

શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાનના તૃતીય સ્નેહ સંમેલનનું દીપ-પ્રાગટ્ય

શ્રી જૈન શ્રાવિકા સેવા સંસ્થાન ની પદાધિકારી તથા કાર્યવાહક સમિતિની બહેનો

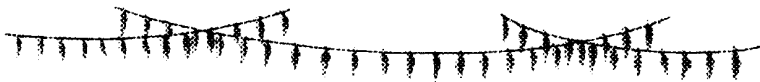
આપણી સાંસ્કૃતિક પરંપરા

ભગવાન ઋષભદેવે સ્થાપેલી સંસ્કૃતિમાં લગ્નની સમગ્ર પરંપરાના મૂળમાં જેની સાથે ચોરીના મંડપમાં અગ્નિની સાક્ષીએ ગાંઠ વળાઈ, તે વળાઈ ! તે ગાંઠમાં કપડું તો માત્ર પ્રતીક છે. એ ગાંઠ હૃદયમાં બંધાય છે અને હૃદયમાં બંધાયેલી એ પવિત્ર ગાંઠ છોડવા માટે બાંધવામાં આવતી નથી. કારણ કે એમાં બંધાવાનું તો હોય છે, છતાં બંધન નથી લાગતું ! એ તો પરસ્પર બંને જણ એકબીજાનાં પૂરક બની પોતાના તથા સહુના આત્મવિકાસ માટેના કર્તવ્યપંથની આપણી સાંસ્કૃતિક પરંપરા છે.

શરીરમાંથી જીવાત્મા નીકળી જાય તો શરીરની શી કિંમત ? તે જ રીતે શ્રદ્ધાપૂર્વકની વિધિ ન હોય તો તે વિધિનીય શી કિંમત ?

આજના વ્યસ્ત અને ત્રસ્ત માનવજીવનમાં ઘોંઘાટ અને ધમાલનું પ્રદૂષણ પ્રસરી ગયું છે. આજે અવસરો અને પ્રસંગો તો ઉજવાય છે પરંતુ એને માણવા માટે નવરાશ અને હોંશ ભાગ્યે જ જોવા મળે છે. તેનું એક કારણ એ પણ છે કે વિધિની સમજણ વર-વધૂ કે સગાં-વહાલાં ને હોતી નથી. તેથી તેને માત્ર ફોર્માલિટી તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે. કાં તો તેને કંટાળાપૂર્વક સ્વીકારવામાં આવે છે કાં તો પછી સ્થૂળ મોજ-મસ્તી સ્વરૂપે સ્વીકારવામાં આવે છે. જો તે કિયાને સમજપૂર્વક કરવામાં અને સ્વીકારવામાં આવે તો તેમાં રહેલાં માર્મિક રહસ્યોનો લાભ અવશ્ય મળે. લગ્નની વિવિધ વિધિઓમાં આરોગ્ય, આયુર્વેદ, વિજ્ઞાન જેવી અનેક આવશ્યક બાબતો ગુંથાયેલી છે. લગ્નના સંબંધને ભવોભવનો સંબંધ કહેવાયો છે. સંબંધની પવિત્રતા, પારદર્શકતા અને રચનાત્મકતાનો ત્રિવેણીસંગમ એ વિધિ દ્વારા રચાય છે.

અહીં જૈન દૃષ્ટિએ લગ્નના સંસ્કારની વીસરાઈ ગયેલી વાતોનું સ્મરણ કરાવવાનો પ્રયાસ છે. જૈનો લગ્નવિધિમાં અમુક-અમુક બાબતો સ્વીકારતા નથી. એવી બાબતોમાં સૌએ પોતપોતાની શ્રદ્ધા અને અનુકૂળતા મુજબ વિધિ કરવાનું જ વાજબી ગણાય.

વિધિ-ક્રમ

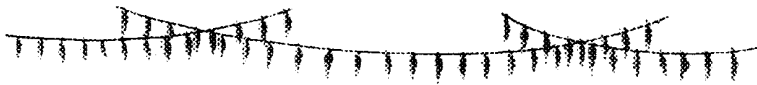
૧. અમૃત-મંત્રસ્નાન	૧૭. શાંતિમંત્ર	૨૮. ફેશ-૧, ફેશ-૨
૨. મંગલાચરણ-નમસ્કારમંત્ર	૧૮. ગાંધર્વ-વિધિ	૨૯. કન્યાદાન
૩. આત્મરક્ષામંત્ર-વજ્રપંજર-સ્તોત્ર	૧૯. વેદિ-પ્રતિષ્ઠામંત્ર	૩૦. વાસક્ષેપ-આશીર્વાચન
૪. ક્ષેત્રપાળ-પૂજન	૨૦. તોરણ-પ્રતિષ્ઠામંત્ર	૩૧. વિવાહકથન
૫. ચોવીસ તીર્થંકર-પૂજાવિધિ	૨૧. અગ્નિસ્થાપના	૩૨. કરમોચન
૬. ગણધર-પૂજાવિધિ	૨૨. આહુતિ	૩૩. સાત પ્રતિજ્ઞા
૭. આગમ-પૂજાવિધિ	૨૩. પાણિગ્રહણ	૩૪. ગ્રંથિમોચન
૮. કુલદેવી-વિધિ	(હસ્તમેળાપ)મંત્ર	૩૫. નવદંપતી દ્વારા પ્રાર્થના
૯. અષ્ટમાતૃકા-વિધિ	૨૪. મંગલાષ્ટક	૩૬. ગુરુ-આશીર્વાદ
૧૦. કુલકર-વિધિ	૨૫. અભિસિંચન	૩૭. મંગલકામના
૧૧. ચોવીસ યક્ષ-યક્ષિણી-વિધિ	૨૬. ગોત્રોચ્ચાર	૩૮. ક્ષમાયાચના-વિસર્જન
૧૨. દશ દિક્પાલ-વિધિ	૨૭. ગ્રંથિબંધન	૩૯. સર્વમંગલ
૧૩. સોળ વિદ્યાદેવી-વિધિ		
૧૪. બાર રાશિ-વિધિ		
૧૫. નવગ્રહ-વિધિ		
૧૬. સત્યાવીસ નક્ષત્ર-વિધિ		

સામગ્રી-સૂચિ :

૧. ભગવાનની પ્રતિમા-ફોટો ૨. ગણધરની પ્રતિમા-ફોટો ૩. કુળદેવીની પ્રતિમા-ફોટો ૪. શાસનદેવીની પ્રતિમા-ફોટો ૫. આગમગ્રંથ (ફોટો), ૬. અષ્ટમાતૃકા ચિત્ર, ૭. દશ દિક્પાલ ચિત્ર, ૮. નવગ્રહ ચિત્ર, ૯. બાર રાશિ ચિત્ર, ૧૦. સત્યાવીસ નક્ષત્ર ચિત્ર, ૧૧. સોળ વિદ્યાદેવી ચિત્ર, ૧૨. કુલકર ચિત્ર, ૧૩. ચોવીસ યક્ષ-યક્ષિણી ચિત્ર, ૧૪. બાજઠ, ૧૫. પાટલા, ૧૬. કુંડી, ૧૭. કળશ-૨, ૧૮. હવનકુંડી, ૧૯. કંકાવટી, ૨૦. લોટા-૨, ૨૧. થાળ-૪, ૨૨. થાળી-૪, ૨૩. ચાંદીની વાટકી-૨, ૨૪. દીવો, ૨૫. પાંચ દીવાની આરતી, ૨૬. ધૂપદાની, ૨૭. ધૂપ-અગરબત્તી, * ૨૮. વાસક્ષેપ, * ૨૯. ગાયનુંધી, * ૩૦. સોપારી-એલચી, * ૩૧. ચાંદીના સિક્કા-૪, ૩૨. ચંદન-અરણી (ટુકડા), ૩૩. દશાંગ ધૂપ, ૩૪. કપૂર, * ૩૫. મીઠું-સરસવ, * ૩૬. મીઠાળ-મરડાસીંગ, ૩૭. તોરણ, ૩૮. બે મીટર લાલ કપડું, ૩૯. ચમેલીનુંતેલ (અતર), * ૪૦. જાસુદનાં ફૂલ, * ૪૧. લીલાંનારિયેળ, * ૪૨. એક કિલો ચોખા, ૪૩. દીવેટ, ૪૪. લાવિંગ

* આવશ્યકતા મુજબ લેવી.

નોંધ : પ્રતિમા-ફોટો જે તે વિધિ વખતે તેના મંત્રોચ્ચારપૂર્વક સ્થાપિત કરવાં.

લગ્નના મંગલ અનુષ્ઠાનની પૂર્વે તનશુદ્ધિ, મનશુદ્ધિ તેમજ આત્મશુદ્ધિના પ્રતીકરૂપે મંત્રગાનની સાથોસાથ અમૃતસ્નાનની અનુભૂતિ કરવામાં આવે છે. લગ્નમંડપ બાંધવાલાયક છ, ચાર કે દશ હાથ સમચોરસ ભૂમિ પસંદ કરવી અને તેને શુદ્ધ કરવી. મધ્યભાગે વેદિકા મૂકવી. તેની ચારે બાજુ ત્રણ-ત્રણ વાંસ ઊભા કરી તેનાં સુવર્ણના, રૂપાના, ત્રાંબાના કે માટીના સાત ઉપરા-ઉપરી નાના-મોટા કુંભો ગોઠવવા. તેમાં થોડું પાણી અને હળદર મૂકવાં. તેની ચારે બાજુ ઉપર બંધ લઈ વસ્ત્રમય અથવા કાષ્ઠમય તોરણ બાંધવાં. દક્ષિણ બાજુએ આસોપાલવનું તોરણ બાંધવું.

વેદિકાની મધ્યભાગે ચંદનનો અગ્નિસ્થાપન કરવો. વર-કન્યાને દક્ષિણ દ્વારથી પ્રવેશ કરાવી ડાબા-જમણી પૂર્વાભિમુખે પાટલા ઉપર બેસાડવાં. એટલે ડાબી તરફ વર અને જમણી તરફ કન્યા એવી રીતે પૂર્વ દિશા તરફ મુખ કરી બેસાડવાં.

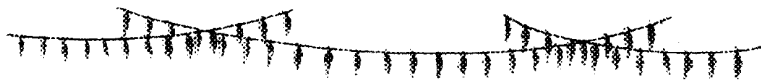
(૧) અમૃત-મંત્રસ્નાન

ॐ અમૃતે અમૃતોદ્ભવે અમૃતવાહિની અમૃતવર્ષિણી અમૃતં
સ્નાવય સ્નાવય ઈં ક્લીં બ્લૂં દ્રૌં દ્રીં દ્રાવય દ્રાવય સ્વાહા ।

કોઈપણ શુભ-મંગલ અનુષ્ઠાનના આરંભે નિષેધાત્મક અને નકારાત્મક ભાવો દૂર કરીને મનને પ્રસન્ન તેમજ ઉલ્લસિત કરવાનું આવશ્યક છે. એથી ચિત્તની શુદ્ધિ સુરક્ષિત થાય છે. તે માટેનું આત્મરક્ષાત્મક મંત્રવિધાન :

૨. મંગલાચરણ : લમસ્કારમંત્ર

નમો અરિહંતાણં
નમો સિદ્ધાણં
નમો આયરિયાણં
નમો ઉવજ્ઞાયાણં
નમો લોએ સર્વ-સાહૂણં

एसो पंच-नमुक्कारो, सव्व-पाव-प्पणासणो ।

मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं हवइ मंगलं ॥१॥

मंगलश्लोक

अहन्तो भगवन्त इन्द्रमहिताः सिद्धाश्च सिद्धिस्थिता
आचार्या जिनशासनोन्नतिकराः पूज्या उपाध्यायकाः ।

श्री सिद्धान्त-सुपाठका मुनिवराः खत्रयाराधका
पंचैते परमेष्ठिनः प्रतिदिनं कुर्वन्तु वो मंगलम् ॥

ॐ ह्रीं अहम् श्री गौतमस्वामिने नमः ।

ॐ ह्रीं अहम् श्री गौतमस्वामिने नमः ।

ॐ ह्रीं अहम् श्री गौतमस्वामिने नमः ।

(3) आत्मरक्षा मंत्र - वज्रपंजरस्तोत्र

ॐ परमेष्ठिनमस्कारं सारं नवपदात्मकं ।

आत्मरक्षाकरं वज्र-पंजराभं स्मराम्यहं ॥१॥

ॐ नमो अरिहंताणं, शिरस्कं शिरसि स्थितं ।

ॐ नमो सिद्धाणं, मुखे मुखपटं वरं ॥२॥

ॐ नमो आयरियाणं, अंगरक्षातिशायिनी ।

ॐ नमो उवज्झायाणां, आयुधं हस्तयोर्दृढं ॥३॥

ॐ नमो लोए सव्व-साहूणं, मोचके पादयोः शुभे ।

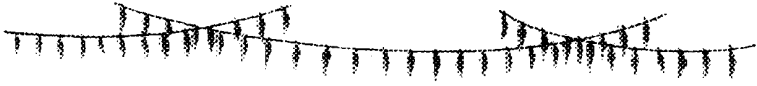
एसो पंच-नमुक्कारो, शिला वज्रमयी तले ॥४॥

सव्व-पाव-प्पणासणो, वप्रो वज्रमयो बहिः ।

मंगलाणं च सव्वेसिं, खादिगंगार खातिका ॥५॥

स्वाहांतं च पदं ज्ञेयं, पढमं हवई मंगलं ।

वप्रोपरि वज्रमयं, पिधानं देहरक्षणे ॥६॥

મહાપ્રભાવા રક્ષેયં, ક્ષુદ્રોપદ્રવનાશિની ।
 પરમેષ્ઠિપદોદ્ભૂતા, કથિતા પૂર્વસૂરિભિઃ ॥૭॥
 યશ્ચૈવં કુસ્તે રક્ષાં, પરમેષ્ઠિપદૈઃ સદા ।
 તસ્ય ન સ્યાદ્ ભયં વ્યાધિ-રાધિશ્ચાપિ કદાચન ॥૮॥

૪. ક્ષેત્રપાલ-વિધિ

મંત્રોચ્ચાર સહિત આ ભૂમિના ક્ષેત્રદેવતાનું પૂજન કરવામાં આવે છે.

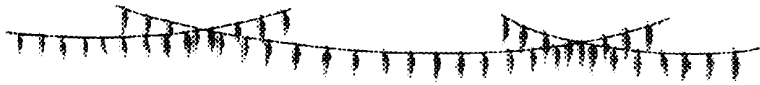
મંત્ર: ॐ ક્ષાં ક્ષીં ક્ષૂં ક્ષૌં ક્ષઃ અત્રસ્થ ક્ષેત્રપાલાય સ્વાહા ।

(દ્રવ્ય : ચમેલીનું તેલ, લીલું નાળિયેર, જાસૂદ ફૂલ)

૫. ચોવીસ તીર્થકર - પૂજાવિધિ

લોગસ્સ (નામસ્તવ) સૂત્ર

લોગસ્સ ઉજ્જોઅગરે, ધમ્મતિત્થયરે જિણે,
 અરિહંતે કિત્તિહસ્સં, ચઠવીસંપિ કેવલી. ૧
 ઉસમ્મજિઅં ચ વંદે, સંભવ-મભિણંદણં ચ સુમહં ચ,
 પઠમપ્પહં સુપાસં જિણં ચ ચંદપ્પહં વંદે. ૨
 સુવિર્હિં ચ પુપ્ફદંતં, સીઅલ સિજ્જંસ વાસપૂજ્જં ચ,
 વિમલ-મણંતં ચ જિણં, ધમ્મં સંતિં ચ વદામિ. ૩
 કુંથું અરં ય મલ્લિં વંદે, મુણિ-સુવ્વયં નમિજિણં ચ,
 વંદામિ રિઢ્ઢનેમિં, પાસં તહ વદ્ધમાણં ચ. ૪
 એવં મએ અભિશુઆ, વિહુયરયમલા પહીણ-જરમરણા,
 ચઠવીસંપિ જિણવરા, તિત્થયરા મે પસીયંતુ. ૫
 કિત્તિય-વંદિય-મહિયા, જે એ લોગસ્સ ઉત્તમા સિદ્ધા,
 આરુગા બોહિલાભં, સમાહિ-વર-મુત્તમં દિંતુ. ૬

ચંદેસુ નિમ્મલયરા, આઝ્ચેસુ અહિયં પયાસગરા,
સાગર-વર-ગંધીરા, સિદ્ધ સિદ્ધિ મમ દિસંતુ. ૭
'ચઢવીસંપિ જિણવરા, તિત્થયરા મે પસીયંતુ.'

આ પંક્તિનું ગાન સમૂહ સ્વરમાં કરી શકાય.

૬. ગણધર પૂજાવિધિ

ૐ હ્રીં શ્રી ગણસંપત્ સમૃદ્ધાય ઇન્દ્રભૂતિ-સુધર્મા પ્રમુખ ગણધરાય નમઃ

(કુસુમાંજલિ કરવી)

૭. આગમ પૂજાવિધિ

ૐ હ્રીં શ્રી દ્વાદશાંગીમમાય શ્રી આગમપુસ્ત્રાય નમઃ

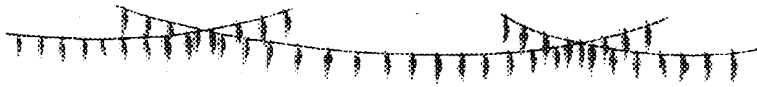
૮. કુલદેવી વિધિ

ૐ હ્રીં શ્રી કુલરક્ષણાય સ્વકુલદેવ્યૈ નમઃ

૯. અષ્ટમાતૃકા વિધિ

પ્રાચીન આર્ય પરંપરામાં નિર્દિષ્ટ શક્તિ સ્વરૂપા અષ્ટમાતૃકા, જે માતાની જેમ રક્ષણ, પાલન અને સંવર્ધન કરે છે. મંત્રોચ્ચાર દ્વારા તેમના નામસ્મરણપૂર્વક તેમનું પૂજન-અર્ચન કરવામાં આવે છે.

(૧) ૐ હ્રીં નમો ભગવતિ બ્રહ્માણિ, વીણા-પુસ્તક-પદ્માક્ષસૂત્રકરે, હંસવાહને, શ્વેતવર્ણે, (૨) ૐ હ્રીં નમો ભગવતિ મોહેશ્વરી શૂલપિનાકકપાલખટ્વાંગકરે, ચંદ્રાર્દ્રલલાટે, ગજચર્માવૃતે, શેષાહિ-બદ્ધકાંચીકલાપે, ત્રિનયને, વૃષભવાહને, શ્વેતવર્ણે, (૩) ૐ હ્રીં નમો ભગવતિ કૌમારિ, ષણ્મુખિ, શૂલશક્તિધરે વરદાભયકરે, મયૂર-વાહને, ગૌરવર્ણે, (૪) ૐ હ્રીં નમો ભગવતિ વૈષ્ણાવિ, શંખચક્ર-ગદાશાર્ફ-ખડ્ગકરે ગરુડવાહને કૃષ્ણવર્ણે, (૫) ૐ હ્રીં નમો ભગવતિ વારાહિ, વરાહમુખિ, ચક્રખડ્ગહસ્તે, શેષવાહને, શ્યામવર્ણે, (૬)

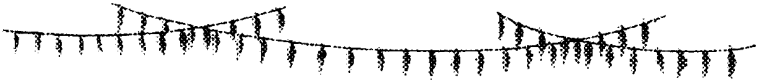

ॐ હ્રીં નમો ભગવતિ ઈંદ્રાણિ, સહસ્ર્રનયને, વજ્ર હસ્તે, સર્વાભરણભૂષિતે, ગજવાહને, સુરાંગનાકોટિવેષ્ટિતે, કાંચનવર્ણે, (૭) ॐ હ્રીં નમો ભગવતિ ચામુંડે, શિરાજાલકરાલશરીરે, પ્રકટિતદશને, જ્વાલા-કુંતલે, રક્તત્રિનેત્રે, શૂલકપાલખડ્ગ-પ્રેતકેશકરે પ્રેત-વાહને, ધૂસરવર્ણે, (૮) ॐ હ્રીં નમો ભગવતિ ત્રિપુરે, પદ્મ-પુસ્તકવરદાભયકરે, સિંહવાહને, શ્વેતવર્ણે, ઇહ આગચ્છ આગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ તિષ્ઠ, મમ સંનિહિતા ભવ ભવ, ગંધં, પુષ્પં, ધૂપં, દીપં અક્ષતાન્ નૈવેધં, ફલં, ગૃહાણ, ગૃહાણ સ્વાહા ॥

આ કાળચક્રમાં સંસ્કૃતિની સ્થાપના થઈ તે પહેલાં યુગલિકોની વ્યવસ્થા હતી. તે દરમ્યાન સંસ્કૃતિના ઉદ્ભવના પ્રારંભકર્તારૂપે સાત કુલકર (કુળ-સમૂહના નેતા) થયા હતા. ભગવાન ઋષભદેવના પિતા નાભિરાજા અંતિમ કુલકર હતા. એ કુલકરોનું મંત્રોચ્ચારપૂર્વક પૂજન-અર્ચન કરવામાં આવે છે.

(૧૦) કુલકર વિધિ

ૐ નમઃ પ્રથમકુલકરાય, કાંચનવર્ણાય, શ્યામવર્ણચંદ્રયશઃ પ્રિયતમાસહિતાય, હાકારમાત્રોચ્ચારખ્યાપિત-ન્યાય્યપથાય, વિમલવાહનાભિધાનાય, (૨) ૐ નમો દ્વિતીયકુલકરાય, શ્યામવર્ણાય, શ્યામવર્ણચંદ્રકાંતાપ્રિયતમાસહિતાય, હાકારમાત્રોચ્ચારખ્યાપિત-ન્યાય્યપથાય, ચક્ષુષ્મદભિધાનાય, (૩) ૐ નમસ્તૃતીયકુલકરાય, શ્યામવર્ણાય શ્યામવર્ણસુસ્મા-પ્રિયતમાસહિતાય, માકારમાત્રોચ્ચારખ્યાપિત-ન્યાય્યપથાય, યશસ્વ્યભિધાનાય, (૪) ૐ નમશ્ચતુર્થકુલકરાય, શ્વેતવર્ણાય, શ્યામવર્ણપ્રતિસ્માપ્રિયતમાસહિતાય, માકારમાત્રોચ્ચારખ્યાપિત-ન્યાય્યપથાય, અભિચંદ્રાભિધાનાય, (૫) ૐ નમઃ પંચમકુલકરાય, શ્યામવર્ણાય, શ્યામવર્ણચક્ષુઃકાંતાપ્રિયતમાસહિતાય, ધિક્કારમાત્ર-ખ્યાપિત-ન્યાય્યપથાય, પ્રસેનજિદભિધાનાય, ઇહ વિવાહમોત્સવાદૌ, ૐ નમઃ ષષ્ઠકુલકરાય, સ્વર્ણવર્ણાય, શ્યામવર્ણશ્રીકાંતાપ્રિયતમાસહિતાય, ધિક્કારમાત્રોચ્ચારખ્યાપિત-ન્યાય્યપથાય, મરુ-દેવાભિધાનાય (૭) ૐ નમઃ સપ્તમકુલકરાય, કાંચનવર્ણાય, શ્યામવર્ણમરુદેવા-પ્રિયતમાસહિતાય, ધિક્કારમાત્રોચ્ચારખ્યાપિત-ન્યાય્યપથાય, નાભ્યભિધાનાય, ઇહ વિવાહમોત્સવાદૌ, ક્ષેમદો

भव, उत्सવદો ભવ, આનંદદો ભવ, ભોગદો ભવ, કીર્તિદો ભવ, અપત્યસંતાનદો ભવ, સ્નેહદો ભવ, રાજ્યદો ભવ, ઇદમર્ધ્ય પાઘં ગંધં, પુષ્પં, ધૂપં, દીપં, ઉપવીતં, ભૂષણં, નૈવેદ્યં, તાંબૂલં બર્લિ ચર્યા આચમનીયં સર્વોપચારાન્ ગૃહાણ ગૃહાણ સ્વાહા ।

ચોવીસ તીર્થંકર તથા યક્ષ-યક્ષિણી, સોળ વિદ્યાદેવીઓ, દશ દિક્પાલ, નવ ગ્રહ, બાર રાશિ, સત્યાવીસ નક્ષત્ર આટલાં પૂજનો શુભત્વ અને માંગલ્યની પ્રાપ્તિ માટે કરવામાં આવે છે. તે ન કરી શકાય તો કશો બાધ નથી. સમય, સંજોગો અને વર-કન્યાના ભાવો જોઈને તે કરવાં જોઈએ.

(૧૧) ચોવીસ યક્ષ-યક્ષિણી વિધિ

જક્ષ્મા ગોમુહ મહજક્ષ્મ, તિમુહ જક્ષ્મેસ તુંબરુકુસુમો,
માયંગ-વિજય-અજિયા, બંભો મણુઓ સુરકુમારો.

છમ્મુહ પયાલ કિન્નર, ગસ્ત્રો ગંધવ્વ તહય જર્ક્ષિદો,
કુબેર વસ્ત્રાં ભિડ્ડી, ગોમેહો પાસ માયંગા.

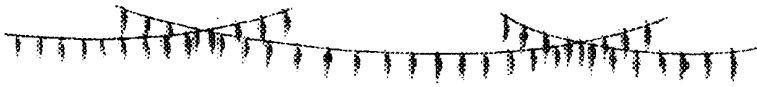
દેવીઓ ચક્કેસરી, અજિઆ દુરિઆરિ કાલી મહાકાલી,
અચ્ચુઅસંતા જાલા, સુતારયા-સોય-સિરિવચ્છ્ર.

ચંડા વિજયંકુસિ, પન્નઙ્ગિતિ નિવ્વાણિ અચ્ચુઆ ધરણી,
વૈસ્ઠુ છુત્ત ગંધારી, અંબ પુમાવૈ સિદ્ધા.

ૐ સર્વેપિ યક્ષ-યક્ષિણ્યઃ ઇહ વિવાહવિધિ ઉત્સવે આગચ્છન્તુ, ઇદમર્ધ્ય પાઘં બર્લિ ચરં આચમનીયં ગન્ધં, અક્ષતાન્, ફલાનિ, મુદ્રાં, પુષ્પં, ધૂપં, દીપં, નૈવેદ્યં, સર્વોપચારાન્, ગૃહણન્તુ, શાન્તિ કુર્વન્તુ, તુષ્ટિ, પુષ્ટિ, ઋદ્ધિ, વૃદ્ધિ, સર્વસમીહિતાનિ યચ્છન્તુ સ્વાહા ॥

(૧૨) દશ દિક્પાલ વિધિ

ૐ ઇન્દ્ર-અગ્નિ-યમ-નૈર્રત્ન-વસ્ત્રા-વાયુ-કુબેર-ઈશાન-બ્રહ્મા-નાગ-ઇત્યાદિ સર્વે દિક્પાલાઃ ઇહ વિવાહવિધિ ઉત્સવે આગચ્છન્તુ, ઇદમર્ધ્ય પાઘં બર્લિ ચરં આચમનીયં ગન્ધં, અક્ષતાન્, ફલાનિ, મુદ્રાં, પુષ્પં, ધૂપં, દીપં, નૈવેદ્યં, સર્વોપચારાન્, ગૃહણન્તુ, શાન્તિ કુર્વન્તુ, તુષ્ટિ, પુષ્ટિ, ઋદ્ધિ, સર્વસમીહિતાનિ યચ્છન્તુ સ્વાહા ॥

(१३) सोण विद्यादेवी विधि

ॐ रोहिणी-प्रज्ञप्ति-वज्रशृङ्खला-वज्रांकुशी-अप्रतिचक्रा-पुष्पदत्ता-काली-महाकाली-गौरी-गान्धारी-सर्वास्त्रा-महाज्वाला-मानवी-वैरोट्या-अच्छुसा-मानसी-महामानसी इत्यादि षोडश विद्यादेवीभ्यः सायुधाभ्यः सवाहनाभ्यः सपरिकराभ्यः विघ्नहरिभ्यः शिवंकरीभ्यः भगवत्यः विद्यादेव्यः इह विवाहविधि उत्सवे आगच्छन्तु, इदमर्घ्यं पाद्यं बलिं चरुं आचमनीयं गन्धं, अक्षतान्, फलानि, मुद्रां, पुष्पं, धूपं, दीपं, नैवेद्यं, सर्वोपचारान्, गृहणन्तु, शान्तिं कुर्वन्तु, तुष्टिं, पुष्टिं, त्रुद्धिं, वृद्धिं, सर्वसमीहितानि यच्छन्तु स्वाहा ॥

(१४) षार राशि विधि

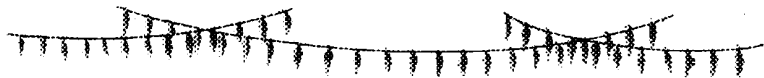
ॐ मेष-वृषभ-मिथुन-कर्क-सिंह-कन्या-तुला-वृश्चिक-धनु-मकर-कुंभ-मीना : सर्वे राशयः स्वस्वस्वाम्यधिष्ठिता इह विवाहविधि उत्सवे आगच्छन्तु, इदमर्घ्यं पाद्यं बलिं चरुं आचमनीयं गन्धं, अक्षतान्, फलानि, मुद्रां, पुष्पं, धूपं, दीपं, नैवेद्यं, सर्वोपचारान्, गृहणन्तु, शान्तिं कुर्वन्तु, तुष्टिं, पुष्टिं, त्रुद्धिं, वृद्धिं, सर्वसमीहितानि यच्छन्तु स्वाहा ॥

(१५) नवग्रह विधि

ॐ सूर्य-चन्द्र-मंगल-बुध-गुरु-शुक्र-शनि-राहु-केतु इत्यादि ग्रहाः इह विवाहविधि उत्सवे आगच्छन्तु, इदमर्घ्यं पाद्यं बलिं चरुं आचमनीयं गन्धं, अक्षतान्, फलानि, मुद्रां, पुष्पं, धूपं, दीपं, नैवेद्यं, सर्वोपचारान्, गृहणन्तु, शान्तिं कुर्वन्तु, तुष्टिं, पुष्टिं, त्रुद्धिं, वृद्धिं, सर्वसमीहितानि यच्छन्तु स्वाहा ॥

(१६) सत्यापीस नक्षत्र विधि

ॐ अश्विनी-भरणी-कृत्तिका-रोहिणी-मृगशीर्ष-आर्द्रा-पुनर्वसु-पुष्य-आश्लेषा-मघा-पूर्वा-उषा-हस्त-चित्रा-स्वाति-विशाखा-अनुराधा-ज्येष्ठा-मूल-पूर्वा-उषा-श्रवण-धनिष्ठा-शततास्का-पूर्वा-उषा-रेवती इत्यादि सर्वे नक्षत्राणि इह विवाहविधि उत्सवे आगच्छन्तु, इदमर्घ्यं पाद्यं बलिं चरुं आचमनीयं, गन्धं, अक्षतान्, फलानि, मुद्रां, पुष्पं, धूपं, दीपं, नैवेद्यं, सर्वोपचारान्, गृहणन्तु, शान्तिं कुर्वन्तु, तुष्टिं, पुष्टिं, त्रुद्धिं, वृद्धिं, सर्वसमीहितानि यच्छन्तु स्वाहा ॥

(१७) शांति मंत्र

પ્રથમ તીર્થંકર ભગવાન આદિનાથના સ્મરણપૂર્વક વર-વધૂનું કલ્યાણ થાયો એવી ભાવના સાથે શાંતિ મંત્રનો પાઠ કરીને ગુરુ આશીર્વાદ આપે.
 ॐ અર્હં આદિમોઽર્હન્ , સ એવ ભગવાન્ । શાંતિં કરોતુ । તુષ્ટિં કરોતુ । પુષ્ટિં કરોતુ ।
 ઋદ્ધિં કરોતુ । વૃદ્ધિં કરોતુ । સુખં કરોતુ । સૌખ્યં કરોતુ । શ્રિયં કરોતુ । લક્ષ્મી
 કરોતુ । અર્હં ॐ ।

(૧૮) ગાંધર્વ-વિધિ

दीप-प्रागत्य, धूप-प्रागत्य, फूल-अर्पण, माजारोपण, वींटी-अर्पण

(१८) वेदि प्रतिष्ठा मंत्र :

ॐ नमः क्षेत्र देवतायै-शिवायै-क्षां क्षीं क्षूं क्षौं क्षः इह विवाहमंडपे-आगच्छ
आगच्छ इह बलिपरिभाग्यं गृहह गृहह, भोगं देहि, सुखं देहि, यशो देहि, संततिं
देहि, ऋद्धिं देहि, वृद्धिं देहि, सर्वसमीहितं देहि, देहि, स्वाहा ॥

(૨૦) તોરણ પ્રતિષ્ઠા મંત્ર :

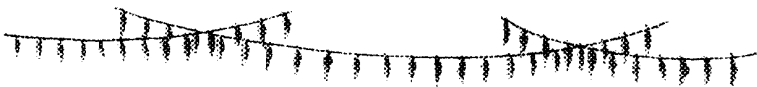
ॐ ह्रीं श्री नमो द्वाराश्रिये सर्वपूजिते सर्वामानिते सर्वप्रधाने इह तोरणस्थासर्वसमीहितं
देहि देहि स्वाहा ॥

(૨૧) અગ્નિસ્થાપના

ॐ रं राँ रीं रूँ रौं रः नमोऽग्नये, नमो बृहद्भानवे, नमोऽनंततेजसे, नमोऽनंतवीर्याय,
नमो-ऽनंतगुणाय, नमो हिरण्य-तेजसे, नमश्छागवाहनाय, नमो हव्यासनाय,
अत्रकंडे आगच्छ आगच्च, अवतर अवतर, तिष्ठ तिष्ठ स्वाहा ॥

(੨੨) ਆਫ਼ਤਿ

ॐ अहं । अग्ने प्रसन्नः सावधानो भव । तवायमवसरः । तदा हारय । इदमध्यं
पाद्यमायमनीय बर्लिं चरं हुतं न्यस्त ग्राह्य ग्राह्य स्वयं गृहाण गृहाण स्वाहा ॥
हे अग्नि ! तમે प्रसन्न થઈ સાવધાન થાઓ. આ તમારો અવસર છે.

તમે આ હોમેલું દ્રવ્ય લઈ જાઓ. આ અર્ધ્ય, ખાદ્ય, આચમન, બલિદાન અને ચરુ જે હોમેલાં છે તે ગ્રહણ કરાવો અને તમે પોતે ગ્રહણ કરો.

અહીં અગ્નિને મુખ્ય રાખીને ચારેય નિકાયનાં દેવ-દેવીઓ તેમજ અન્ય દિવ્ય તત્વોને આદરપૂર્વક ભાવાંજલિરૂપે દ્રવ્ય સમર્પિત કરવામાં આવે છે.

(૨૩) પાણિ-ગ્રહણ (હસ્તમેળાપ) મંત્ર

ૐ અર્હ આત્માસિ જીવોસિ । સમકાલોસિ । સમચિત્તોસિ । સમકર્માસિ । સમાશ્રયોસિ । સમદેહોસિ । સમક્રિયોસિ । સમસ્ત્રેહોસિ । સમવેષ્ટિતોસિ ।

સમાભિલાષોસિ । સમેચ્છ્રેસિ । સમપ્રમોદોસિ । સમવિષાદોસિ । સમાવસ્થોસિ ।

સમનિમિત્તોસિ । સમવચોસિ । સમક્ષુત્તૃષ્ણોસિ । સમગમોસિ । સમાગમોસિ ।

સમવિહારોસિ । સમવિષયોસિ । સમશબ્દોસિ । સમરૂપોસિ । સમરસોસિ । સમગંધોસિ ।

સમસ્પર્શોસિ । સમેન્દ્રિયોસિ । સમાસ્ત્રવોસિ । સમબંધોસિ । સમસંવરોસિ ।

સમનિર્જરોસિ । સમમોક્ષોસિ । તદેહોકત્વમિદાનીં અર્હ ૐ ॥

સમગ્ર લગ્નવિધિમાં આ સર્વાધિક મહત્વની વિધિ મનાય છે. સહજીવનની પ્રતિજ્ઞાની સાથોસાથ દરેક વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિમાં વરવધૂ સમાન રૂપે સહભાગી બનશે એવી ભાવના સાથે આ મંત્રોચ્ચાર કરવામાં આવે છે.

(વર તથા કન્યાના બંનેના જમણા હાથમાં કંકુનો સ્વસ્તિક કરવામાં આવે છે. મંત્રોચ્ચાર પછી વરરાજાના જમણા હાથ ઉપર કન્યાનો જમણો હાથ મૂકીને હસ્તમેળાપ કરાવવામાં આવે છે.)

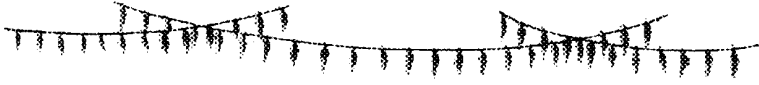

આઠ મંગલ શ્લોકોના ગાન સહિત તીર્થંકર, તીર્થંકરનાં માતા-પિતા, ગણદારો, મહાપુરુષો, મહાસતીઓ, ધર્મરક્ષક દેવ-દેવીઓ વગેરેના શ્રદ્ધાપૂર્ણ અને પવિત્ર સ્મરણપૂર્વક વર-વધૂને આશીર્વાદ આપવામાં આવે છે.

(૨૪) મંગલાષ્ટક

મંગલં ભગવાન વીરો, મંગલં ગૌતમઃ પ્રભુઃ ।

મંગલં સ્થૂલભદ્રાદ્યા, જૈનધર્મોઽસ્તુ મંગલમ્ ॥૧॥

નાભેયાદ્યા જિનાઃ સર્વે ભરતાદ્યાશ્ચ ચક્રિણઃ ।
 કુર્વંતુ મંગલં સર્વે વિષ્ણવઃ પ્રતિવિષ્ણવઃ ॥૨॥
 નાભિસિદ્ધાર્થભૂષાદ્યા જિનાનાં પિતરઃ સમે ।
 પાલિતાલંકારાપ્રાજ્યા જનયન્તુ જયં યુવાં ॥૩॥
 મસ્ત્તેવી-ત્રિશલાદ્યા વિખ્યાતા જિનમાતરઃ ।
 ત્રિજગજ્જનિતાનંદા મંગલાય ભવંતુ વઃ ॥૪॥
 શ્રીપુંડરીકેન્દ્રભૂતિ-પ્રમુખા ગણધારિણઃ ।
 શ્રુતકેવલિનોઽપીહ મંગલાનિ દિશંતુ વઃ ॥૫॥
 બ્રાહ્મીચંદનબાલાદ્યા મહાસત્યો મહત્તરાઃ ।
 અલંકારાશીલનલીલાદ્યા યચ્છંતુ તવ મંગલમ્ ॥૬॥
 ચક્રેશ્વરી-સિદ્ધાયિકા-મુખ્યાઃ શાસનદેવતાઃ ।
 સમ્યગ્દશાં વિઘ્નહરા રચયંતુ જયશ્રિયમ્ ॥૭॥
 કર્પર્દિમાતંગ-મુખ્યા યક્ષા વિખ્યાતાવિક્રમાઃ ।
 જૈનવિઘ્નહરા નિત્યં દિશંતુ મંગલાનિ વઃ ॥૮॥

(૨૫) અભિસિંચન

ૐ અર્હં ઇદમાસનમધ્યાસીનૌ સ્વધ્યાસીનૌ સ્થિતૌ સુસ્થિતૌ તદસ્તુ વાં સનાતનઃ
 સંગમઃ અર્હં ૐ ॥

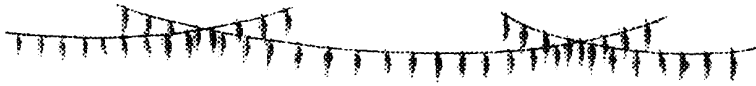
આ મંત્રોચ્ચાર સાથે ગુરુ મંત્રજપ દ્વારા વર-વધૂને અભિસિંચિત કરે છે.

(૨૬) ગોત્રોચ્ચાર

ૐ અર્હં.....*ગોત્રીય.....*ઇયત્પ્રવરઃ.....*જ્ઞાતીયઃ પૌત્રઃ.....*પુત્રઃ.....*
 ગોત્રીયઃ.....*ઇયત્પ્રવરઃ.....*જ્ઞાતીયઃ.....*દોહિત્રઃ.....*માત્રીય.....*
 સર્વવરગુણાન્વિતો ઇયત્પ્રવરઃ.....*જ્ઞાતીયઃ.....*પૌત્રી.....*પુત્રી
*ગોત્રીયવર્ય તદેતયોર્વર્યાવરયોવરવર્યનિબિડોવિવાહસંબંધાંઽસ્તુ શાંતિરસ્તુ
 તુષ્ટિસ્તુ પુષ્ટિસ્તુ ધૃતિસ્તુ બુદ્ધિસ્તુ ધનસંતાનવૃદ્ધિસ્તુ અર્હં ૐ ॥

મંત્રોચ્ચારપૂર્વક વર-વધૂનું ગોત્ર જાહેર કરવામાં આવે છે.

*.....ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય ગોત્ર, જ્ઞાતિ, દાદા, પિતા, નાના વગેરેનાં નામ બોલવાં.

(૨૭) ગ્રંથિબંધન

વરના ખેસના છેડે સોપારી તથા ચાંદીનો સિક્કો બાંધવામાં આવેલાં હોય છે. તે છેડાને કન્યાના ઘરચોખાના છેડા સાથે કન્યાની માતા બાંધે છે.

અસ્મિન જન્મન્યેષ બંધોદ્વયોર્વે

કામે ધર્મે વા ગૃહસ્થસ્વભાજિ ।

યોગો જાતઃ પંચ દેવાગ્નિસાક્ષી

જાયા પત્યોરંચલગ્રંથિબંધાત્ ॥

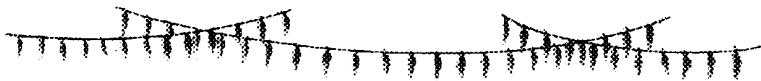
પ્રારંભમાં ત્રણ ફેરા ફરતી વખતે કન્યા આગળ તથા વર પાછળ ચાલે છે. વર-વધૂ મંત્રોચ્ચાર વખતે સ્વાહા સાથે અક્ષતાંજલિ આપે છે. આ શુભ અવસરે ઉપસ્થિત સ્વજનો પણ બંનેને અક્ષતના દાણાથી વધાવે છે.

(૨૮) ફેરા-૧, ફેરા-૨

અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરતી વખતે જે મંત્રોચ્ચાર કરવામાં આવે છે તેમાં આઠ કર્મોના નામોલ્લેખપૂર્વક વિશેષરૂપે મોહનીય કર્મ અને તેના પ્રકારો બતાવીને નવદંપતી પરસ્પરનું અનુસરણ કરતાં પોતાના રાગદ્વેષ, મોહ, ઈચ્છા, આકાંક્ષા વગેરેને સીમિત કરવાની સાથે આત્માને ઉત્તમ બનાવતાવીતરાગ-પ્રણીત મોક્ષમાર્ગે ગતિમાન રહેવાની મંગલ કામના કરવામાં આવે છે. ખરેખર તો જીવ સાથે રહેલા કષાયો તથા મુખ્યત્વે મોહનીય તથા વેદનીય કર્મોના અશુભ પક્ષને બદલે શુભ પક્ષ જ વર-વધૂને રહે એવી ભાવના કરવામાં આવે છે. તથા સિદ્ધ ભગવંતોથી માંડી જ્ઞાતિજનોની પ્રત્યક્ષ સાક્ષીમાં આ સંબંધ સુસંબંધ થાવ એવી ભાવના પણ કરવામાં આવે છે.

પહેલી પ્રદક્ષિણાનો મંત્ર :

ૐ અર્હં અનાદિવિશ્વમનાદિરાત્મા અનાદિકાલઃ અનાદિકર્મ અનાદિસંબંધ દેહિનાં દેહાનુમતાનુગતાનાં ક્રોધોઽહંકારછદ્મલોભૈઃ સંજ્વલન પ્રત્યાઘ્યાનાવરણ-
ઽપ્રત્યાઘ્યાનાનાંતાનુબંધિભિઃ શબ્દરૂપરસગંધસ્પર્શૈચ્છા-નિચ્છાપરિસંકલિતૈઃ
સંબંધોઽનુબંધઃ પ્રતિબંધઃ સંયોગઃ સુગમઃ સુકૃતઃ સ્વનુષ્ઠિતઃ સુનિવૃત્તઃ સુપ્રાપ્તઃ સુલબ્ધો

દ્રવ્યભાવ વિશેષેણ અર્હં ૐ ॥૧॥

‘તદસ્તુ વાં સિદ્ધપ્રત્યક્ષં કેવલિપ્રત્યક્ષં ચતુર્નિકાયદેવપ્રત્યક્ષં-
વિવાહપ્રધાનાગ્નિપ્રત્યક્ષં નાગપ્રત્યક્ષં નરનારીપ્રત્યક્ષં નૃપપ્રત્યક્ષં જનપ્રત્યક્ષં ગુસ્મત્યક્ષં
માતૃપ્રત્યક્ષં પિતૃપ્રત્યક્ષં માતૃપક્ષપ્રત્યક્ષં પિતૃપક્ષપ્રત્યક્ષં જ્ઞાતિસ્વજનબંધુપ્રત્યક્ષં સંબંધઃ
સુકૃતઃ સદનુષ્ઠિતઃ સુપ્રાપ્તઃ સુસંબદ્ધ સુસંગતઃ તત્પ્રદક્ષિણીક્રિયતાં
તેજોરાશર્વિભાવસુઃ’ ॥

બીજી પ્રદક્ષિણાનો મંત્ર :

ૐ અર્હં કર્માસ્તિ મોહિનીયમસ્તિ દીર્ઘસ્થિત્યસ્તિ નિબિડમસ્તિ દુઃછેદ્યમસ્તિ
અષ્ટાવિંશતિપ્રકૃત્યસ્તિ ક્રોધોસ્તિ માનોસ્તિ માયાસ્તિ લોભોસ્તિ સંજ્વલનોસ્તિ
પ્રત્યાખ્યાનાવરણોસ્તિ અપ્રત્યાખ્યાનોસ્તિ અનંતાનુબંધ્યસ્તિ ચતુશ્રતુર્વિધોસ્તિ
હાસ્યમસ્તિ રતિરસ્તિ અરતિરસ્તિ ભયમસ્તિ જુગુપ્સાસ્તિ શોકોસ્તિ પુંવેદોસ્તિ
સ્ત્રીવેદોસ્તિ નપુંકવેદોસ્તિ મિથ્યાત્વમસ્તિ મિશ્રમસ્તિ સમ્યક્ત્વમસ્તિ
સપતિકોટાકોટિસાગરસ્થિત્યસ્તિ અર્હં ૐ ॥૧॥

તદસ્તુવાં નિકાચિત નિબિડબદ્ધ મોહનીય કર્મોદયકૃતઃ સ્નેહ સુકૃતોસ્તુ સુનિષ્ઠિતોસ્તુ
સુસંબંધોસ્તુ આભવમક્ષયોસ્તુ તત્ પ્રદક્ષિણી ક્રિયતાં વિભાવસુઃ ॥

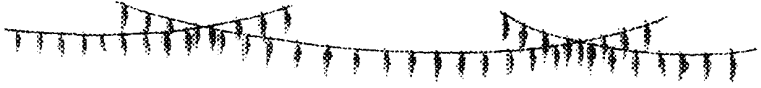
ત્રીજી પ્રદક્ષિણાનો મંત્ર :

ૐ અર્હં કર્માસ્તિ વેદનીયમસ્તિ સાતમસ્તિ અસાતમસ્તિ સુવેદ્યં સાતં
દુર્વેદ્યમસાતં સુવર્ગનાશ્રવણં સાતં દુર્વર્ગનાશ્રવણંસાતં શુભપુદ્ગલદર્શનં સાતં
દુઃપુદ્ગલદર્શનં અસાતં શુભષડ્ઙ્ગસાસ્વાદનં સાતં અશુભષડ્ઙ્ગસાસ્વાદનંસાતં
શુભગંધાઘ્રાણં સાતં અશુભગંધાઘ્રાણં અસાતં શુભપુદ્ગલસ્પર્શઃ સાતં
અશુભપુદ્ગલસ્પર્શોસાતં સર્વસુખકૃત્ સાતં સર્વ દુઃખકૃદસાતં અર્હં ૐ ॥૧॥

તદસ્તુ વાં સાતવેદનીયં માભૂદસાતવેદનીયં તત્ પ્રદક્ષિણી ક્રિયતાં
વિભાવસુઃ ॥૨॥

(૨૯) કન્યાદાન

ત્રીજા અને ચોથા ફેરાની વચ્ચે કન્યાના પરિવાર તરફથી મંત્રોચ્ચારપૂર્વક
કન્યાદાન કરવામાં આવે છે.

કન્યાદાનનો મંત્ર

ૐ અદ્ય...સંવત્સરે...અયને...માસે...પક્ષે...તિથૌ... વાસરે...મુહૂર્તે
પૂર્વકર્મસંબંધાનુબદ્ધ-વસ્ત્રગંધમાલ્યાલંકૃતાં સુવર્ણરીઘ્યમણિભૂષણ ભૂષિતાં કન્યાં
દદામ્યહં પ્રતિગૃહ્ણીથ ॥

‘પ્રતિગૃહ્ણા મિ, પ્રતિગૃહ્ણીતા’ (૧૨ કહે)

‘સુપ્રતિગૃહ્ણાસ્તુ શાંતિસ્તુ તુષ્ટિસ્તુ પુષ્ટિસ્તુ ઋદ્ધિસ્તુ વૃદ્ધિસ્તુ ધનસંતાન
વૃદ્ધિસ્તુ’ (ગુરુ કહે)

ચોથા ફેરા વખતે ૧૨ આગળ તથા કન્યા પાછળ ચાલે છે.

ચોથી પ્રદક્ષિણાનો મંત્ર :

ૐ અર્હંસહજોઽસ્તિ સ્વભાવોઽસ્તિ સંબંધોઽસ્તિ પ્રતિબદ્ધોઽસ્તિ મોહનીયમસ્તિ
વેદનીયમસ્તિ નામાસ્તિ ગોત્રમસ્તિ આયુરસ્તિ હેતુરસ્તિ આશ્રવબદ્ધમસ્તિ
ક્રિયાબદ્ધમસ્તિ કાયબદ્ધમસ્તિ તદસ્તિ સાંસારિકઃ સંબંધઃ । અર્હં ૐ ॥

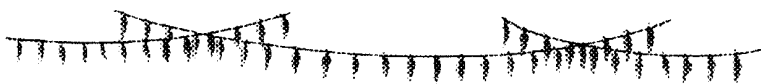
ચાર ફેરા પૂર્ણ થયા પછી ગુરુ મંત્રોચ્ચારપૂર્વક ૧૨-૧૬ વખતે વાસકેપ દ્વારા
આશીર્વાદ આપે છે.

૩૦. વાસકેપ આશીર્વચન

યેનાનુષ્ઠાનેનાદ્યોઽર્હન્ શક્રાદિદેવકોટિપરિવૃતો ભોગ્યફલકર્મભોગાય,
સંસારીજીવવ્યવહારમાર્ગસંદર્શનાય, સુનંદાસુમંગલે, પર્યગૌષીત્ જ્ઞાતમજ્ઞાતં વા
તદનુષ્ઠામનુષ્ઠિતમસ્તુ ॥

મંત્રોચ્ચારપૂર્વક ગુરુ ૧૨-૧૬ વખતે તીર્થજળનું અભિસિંચન કરે છે.

વધૂવરૌ વાં પૂર્વકર્માનુબંધેન નિબિડેન નિકાચિતબદ્ધેન અનપવર્તનીયેન
અપાતનીયેન અનુપાયેન અશ્લથેન અવશ્યભોગ્યેન વિવાહપ્રતિબદ્ધો બભૂવ તદસ્તુ
અર્હંડિતો અક્ષયો અવ્યયો નિરપાયો નિર્વ્યાબાધઃ સુખદોસ્તુ શાંતિસ્તુ તુષ્ટિસ્તુ
પુષ્ટિસ્તુ ઋદ્ધિસ્તુ વૃદ્ધિસ્તુ ધનસંતાન વૃદ્ધિસ્તુ ॥

વર-વધૂના પ્રતિજ્ઞા-ઉચ્ચારણ પછી ગુરુ કહે :

સુદાયં દદામિ । પ્રતિગૃહાણ ।

પ્રતિ ગૃહ્ણામિ । પરિગૃહ્ણામિ । પ્રતિ-ગૃહીતમ્ । પરિગૃહીતમ્ ॥

(વર-વધૂ કહે)

સુપ્રતિગૃહીતમસ્તુ । સુપરિગૃહીતમસ્તુ ॥ શાંતિસ્તુ તુષ્ટિસ્તુ પુષ્ટિસ્તુ ઋદ્ધિસ્તુ વૃદ્ધિસ્તુ
ધનસંતાન વૃદ્ધિસ્તુ ॥

(ગુરુકહે)

(૩૧) વિવાહકથન

ગુરુ વિવાહકથન કરે-

અનુષ્ઠિતો વાં વિવાહો વત્સૌ સમસ્ત્રેહૌ સમભોગૌ સમાયુષૌ સમધર્મૌ સમસુખદુઃખૌ
સમશત્રુમિત્રૌ સમગુણદોષૌ સમવાઙ્મનઃકાયૌ સમાચારૌ સમગુણૌ ભવતામ્ ।

(૩૨) કરમોચન

ગુરુ મંત્રોચ્ચારપૂર્વક સાસુના હાથે વર-વધૂનું કરમોચન કરાવે.

ૐ અહં જીવસ્ત્વં કર્મણાબદ્ધઃ જ્ઞાનાવરણેનબદ્ધઃ દર્શનાવરણેનબદ્ધઃ
વેદનીયેનબદ્ધઃ મોહનિયેનબદ્ધઃ આયુષાબદ્ધઃ નામ્નાબદ્ધઃ ગોત્રેણબદ્ધઃ
અંતરાયેણબદ્ધઃ પ્રકૃત્યાબદ્ધઃ તદસ્તુ તે મોક્ષોગુણસ્થાનારોહક્રમેણ અહં ૐ ॥

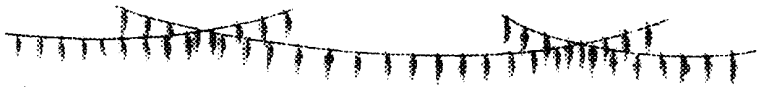
મુક્ત્યોઃ કરયોસ્તુ વાં સ્નેહસંબંધો અખંડિતઃ ।

ગુરુ આશીર્વચન આપે છે : ‘તમારા હાથ ભલે અલગ થયા પણ તમારાં
હૃદય અને તમારો સ્નેહસંબંધ સદૈવ અખંડિત અને ઓતપ્રોત રહે.’

(૩૩) સાત પ્રતિજ્ઞા

નવજીવનના મંગલ પ્રારંભે વર-વધૂ સાથે મળીને આ પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે :

૧૧ સમગ્રસંસાર ૧૧

- હું સ્વયં સુખી, પ્રસન્ન અને સ્વસ્થ હોવા છતાંયે સમાન રુચિ-ધ્યેય અને સંસ્કારયુક્ત જીવનસાથી સાથે જોડાઈને જીવનને વધારે સમૃદ્ધ અને સંવાદમય બનાવવાની કામના સાથે હું..... તથા..... લગ્નબંધનથી જોડાઈએ છીએ. અમે બંને પ્રતિજ્ઞા કરીએ છીએ કે -

૧. અમે પરમાત્મા જિનેશ્વરના ધર્મશાસનને સમર્પિત રહીને યથાશક્તિ મન-વચન-કર્મથી ધર્મ-સંસ્કારમય જીવન વીતાવીશું.

૨. અમે પરસ્પર પૂર્ણ આદર-સન્માન અને સ્નેહસભર વ્યવહાર કરીશું.

૩. અમે એકબીજાના પરિવારના તમામ સભ્યો-સ્વજનો સાથે માન, આદર અને ઔચિત્યપૂર્ણ અને પ્રેમ-લાગણીભર્યો વ્યવહાર કરીશું.

૪. અમે એકબીજા પ્રત્યે વહેમ, શંકા કે અપમાનયુક્ત વ્યવહાર કદીય નહીં કરીએ.

૫. અમે બંને અમારા વૈચારિક કે વ્યાવહારિક તેમજ અન્ય કોઈપણ મતભેદોને વાદવિવાદનું રૂપ નહિ આપીએ તથા આપસમાં જ હકારાત્મક સમજણ સાથે તેવા મતભેદો મિટાવી અમારી સમજને હજી ઊંચા સ્તરે લઈ જવાના સંનિષ્ઠ પ્રયત્નો કરીશું.

૬. અમે બંને દુર્ભાવના થકી કે ભાવાવેશમાં પરસ્પરની ભૂલો, નબળાઈઓ કે ખામીઓને કોઈનીય આગળ ક્યારેય વ્યક્ત નહીં કરીએ. બલ્કે પરસ્પરના ગુણોના ખુલ્લા દિલથી પ્રસંશક રહીશું.

૭. અમે આજીવન પરસ્પરનાં પૂરક બનીને જીવીશું.

(૩૪) ગ્રંથિમોચન (છેડા-છેડી છોડવાં)

નીચેના મંત્રચારપૂર્વક ગુરુ સાસુ પાસે વર-વધૂને છેડાછેડી છોડાવે છે.

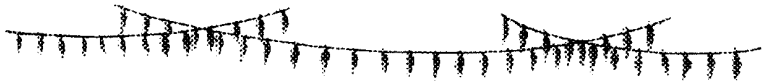
ગ્રંથિમોચન મંત્ર :

પૂર્વ યુગાદિ ભગવાન્ વિધિનૈવ યેન ॥

વિશ્વસ્ય કાર્યકૃતયે કિલ પર્યૈષિત્ ॥

ભાર્યાદ્વયં તદમુના વિધિનાસ્તુ યુગમ્ ॥

જૈન લગ્નસંસ્કાર ૩૪

एतत्सुकामपरिभोगफलानुबन्धि ॥

‘वत्सौ लब्धिविषयौ भवताम्’

૩૫. નવદંપતી દ્વારા પ્રાર્થના

शास्त्राभ्यासो जिनपदनतिः संगति सर्वदार्यैः

सद्वृत्तानां गुणगणकथा दोषवादे च मौनम् ।

सर्वस्यापि प्रियहितवचो भावना चात्मतत्त्वे

सम्पद्यन्तां मम भवभवे यावदाप्तोऽपवर्गः ॥

હે જિનેશ્વર પરમાત્મા, અમે દરરોજ સ્વાધ્યાય કરીએ, જિનેશ્વરોનાં ચરણોમાં નમન કરીએ, આર્યજનોનો સંગાથ કરીએ, ગુણીજનોના ગુણોની ગોઠડી કરીએ, કોઈની નિંદા ન કરીએ, સહુની સાથે પ્રિય અને હિતકારી વાણી બોલીએ, આત્મભાવમાં લીન રહીએ.

આ બધું અમને નિર્વાણ ન થાય ત્યાં સુધી જન્મોજન્મ પ્રાપ્ત થતું રહે એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

(૩૬) ગુરુ-આશીર્વાદ

युष्मत्सन्तु निरामया हि वरराट् सामर्थ्यवन्तः सदा,

श्रीमन्तो धृतिदानधर्मविनयैयुक्ता दयाशालिनः ।

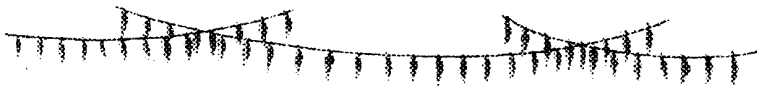
विद्याऽऽचारविवेकनीतिनिरताः शान्तिप्रभाऽऽयुर्युक्ताः,

सत्यक्षान्तियशः सुखैरनुगता अस्मिन् विवाहे शुभे ॥

હે નવદંપતી ! તમારા મંગલ લગ્નપ્રસંગે અમારા આશીર્વાદ છે કે તમે બંને સદાય નીરોગી અને સક્ષમ રહો. ખૂબ સમૃદ્ધિવાન બનો. વિદ્યા, આચાર, વિવેક, ઔચત્ય, નીતિ, ધૈર્ય, દાન, વિનય, દયા, શાંતિ, દૃઢતા, સત્ય, ક્ષમા, યશ વગેરે તમને પ્રાપ્ત થાઓ.

कल्याणमस्तु शुभमस्तु धनागमोऽस्तु,

आरोग्यमस्तु, सुतजन्मसमृद्धिरस्तु ।

वैरक्षयोऽस्तु वरराज । सदायशोऽस्तु,
युष्मत्कुले च सततं जिनभक्तिरस्तु ॥

તમારા પરિવારમાં હંમેશાં કલ્યાણ અને શુભનું આગમન થાવ. શ્રી અને સંપત્તિનું ભરપૂર આગમન હો. સમૃદ્ધિ અને આરોગ્યની તમને સંપ્રાપ્તિ થાવ. તમને ઉત્તમ સંતાનની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્તિ થાવ. સૌકોઈ તમારા મિત્રો બને. તમારો યશ સર્વત્ર ફેલાય અને તમારા પરિવારમાં જિનેશ્વર પરમાત્માની ભક્તિનું ઝરણું અવિરત વહા કરે.

‘चत्वारि तव वर्धन्ताम्, आयुर्विद्यायशोबलम्’

‘તમારે આ ચાર બાબતો વૃદ્ધિગત બની રહે : આયુષ્ય, વિદ્યા, કીર્તિ અને સામર્થ્ય.’

(૩૭) મંગલકામના

शिवमस्तु सर्वजगतः परहितनिरता भवन्तु भूतगणाः ।

दोषाः प्रयांतु नाशं सर्वत्र सुखी भवन्तु लोकाः ॥૧॥

सर्वेपि सुखिनः संतु सर्वे संतु निरामयाः ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चित् दुःखभाग् भवेत् ॥૨॥

ॐ क्षेमं भवतु सुभिक्षं, सस्यं निष्पद्यतां जयतु धर्मः ।

शाम्यन्तु सर्व रोगः, ये केचिदुपद्रवा लोके ॥૩॥

સૌએ સમૂહમાં ગાન કરવાનું છે -

ક્ષેમકુશળ હો, સહુ જીવોનું સર્વત્ર, સમુચિત વૃદ્ધિ હો,

ઘરતી પર ધન-ધાન્ય વધે ને ધર્મ-સત્યમય સૃષ્ટિ હો,

આધિ-વ્યાધિ અને ઉપાધિ દૂર હો સહુના જીવનથી

પ્રભુચરણોમાં, પ્રભુના શરણમાં રહો સમર્પિત તન-મનથી.

(૩૮) ક્ષમાયાચના-વિસર્જન મંત્ર

ૐ વિસર વિસર શ્રી પંચપરમેષ્ઠિ, ગણધર, શાસનદેવી, ક્ષેત્રપાલ,
સપ્તકુલકર, અષ્ટમાતૃકા, ષોડશવિદ્યાદૈવ્યઃ, નવગ્રહ इत्यादि सर्वे स्वस्थानाय
गच्छन्तु गच्छन्तु पुनरागमनाय प्रसीदन्तु प्रसीदन्तु स्वाहा ।

નીચેના શ્લોકો બોલીને ક્ષમાપના દ્વારા વિસર્જન કરવામાં આવે છે.

ૐ આજ્ઞાહીનં ક્રિયાહીનં મંત્રહીનં ચ યત્કૃતમ્ ।

તત્સર્વં કૃપયા દેવ ક્ષમસ્વ પરમેશ્વર ॥

આહ્વાનં નૈવ જાનામિ ન જાનામિ વિસર્જનં ।

પૂજાં ચાહં ન જાનામિ ત્વં ગતિ પરમેશ્વરિ ॥

ભૂમૌ સ્ખલિત પાદાનાં ભૂમિરેવાવલંબનમ્ ।

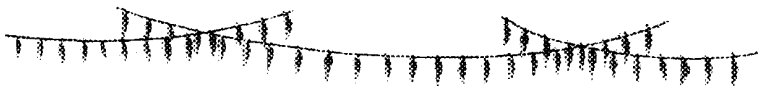
ત્વયિ જિનાપરાધ્વાનાં ત્વમેવ શરણં મમ ॥

(૩૯) સર્વમંગલ

સર્વ મંગલ માંગલ્યં સર્વ કલ્યાણ કારણમ્ ।

પ્રધાનં સર્વ ધર્માણાં જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥

વર-વધૂ વડીલોના ચરણ-સ્પર્શ કરી આશીર્વાદ તથા હિતશિક્ષા ગ્રહણ
કરે વિ...

વિધિની આવશ્યકતા :

વિવાહ દ્વારા એવી દષ્ટિ નિર્માણ થાય જેનાથી પતિ-પત્ની સિવાયની દરેક વિજાતીય વ્યક્તિ માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન, પુત્ર-પુત્રી સમાન લાગે.

સહજીવન એ સહજ વૃત્તિ છે. વિજાતીય આકર્ષણ સહજીવન નિર્માણિકા છે. વિવાહ દ્વારા વિજાતીય આકર્ષણને બુદ્ધિપૂર્વક નિયંત્રિત કરવામાં આવે છે. આનાથી આત્મવિકાસ તથા વર્તમાન તેમજ આવતા - બંને જન્મોના ઉત્કર્ષ માટે અત્યંત જરૂરી એવું તથા સફળ પુણ્યોને જન્મ આપનારી પ્રશસ્ત-શુભ ચિત્તના સર્જનને બળ મળે છે. લગ્નના સંસ્કાર પછી વ્યક્તિનું સામાજિક જીવન શરૂ થાય છે.

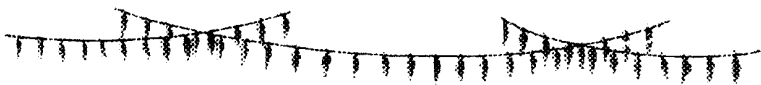
સંસ્કાર :

માણસનું મન શક્તિશાળી, પ્રગમનશીલ, ભાવવાહી અને તેમજ બુદ્ધિ સતેજ અને તે માટે આપણા ઋષિ-મુનિઓએ સંસ્કારની પ્રક્રિયા આપી છે.

સંસ્કાર એટલે સારું કરવું. કોઈ એક વસ્તુ કે વ્યક્તિને કોઈક કામ માટે યોગ્ય બનાવવી. તેમાં રહેલા દોષ દૂર કરવા અને ગુણોનું નિર્માણ કરવું.

જેમ કે ચોખા સીધા જ ખાઈ શકાતા નથી. પરંતુ તેની ઉપર સંસ્કાર કરવામાં આવે અર્થાત્ રાંધવામાં આવે તો તેનો કઠણપણાનો દોષ દૂર થાય અને સરળતાથી પચવાનો ગુણ નિર્માણ થાય. સંસ્કારથી સંયમ આવે છે. સંયમ એ માનવ, દાનવ અને પશુ વચ્ચેની ભેદરેખા છે.

જે રીતે આત્મમંડળમાં સાત રંગ જોવા મળે છે અને તે આપણા સૂક્ષ્મ શરીરગત સાત ચક્રો સાથે સંબંધિત છે. તે રીતે હવામાં રહેલાં સૂક્ષ્મ સંયોજક શક્તિ ક્ષેત્રોની ગતિ પ્રકાશની ગતિ કરતાં પણ વધુ છે. જે સંસ્કાર એટલે કે મંત્રો દ્વારા વિધિપૂર્વક આપણા શરીરમાં પ્રવેશ કરાવવામાં આવે છે. આપણામાં વીજ ચુંબકીય શક્તિ-ક્ષેત્ર હોય છે. જેને આત્મમંડળ, સૂક્ષ્મ શરીર કે તેજસ કહે છે. તે સ્વયં જૈવિક વીજ-ચુંબકીય ક્ષેત્ર ધરાવે છે.

ગોત્ર :

ગોત્ર એટલે પૂર્વના ઋષિ-મુનિઓએ હસ્ત વગેરે ખાસિયતો જોઈ પોતાની સાધના શક્તિથી સિંચિત કરી સ્થાપેલો સમાજનો એક વર્ગ. તેની સાથે રક્તશુદ્ધિને ખાસ સંબંધ છે. ભાવિ સંતતિના આરોગ્ય, તેજસ્વિતા વગેરે પર અવળી અસર ન પડે તે માટે એક ગોત્રમાં લગ્ન કરવાની ના કહેવામાં આવે છે.

મુહૂર્ત :

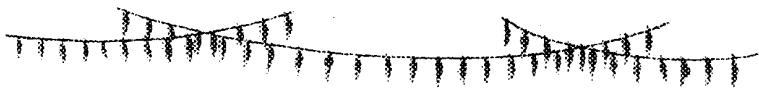
કુદરતનાં સર્વ પરિબળોમાં કાળ એ અપેક્ષાએ સૌથી મોટું પરિબળ છે. કાર્યની સિદ્ધિ માટે મુહૂર્ત જોવાનું એક કારણ એ છે કે તે કન્યા અને વરના દોષોને દૂર કરે છે. જીવનમાં શાંતિ, સુખ, કામ વધે તે માટે કરવામાં આવતી ક્રિયામાં બ્રહ્માંડનો સહયોગ મેળવવામાં આવે છે.

વિવાહ :

સ્ત્રી-પુરુષના પવિત્ર જોડાણથી સંસારનો ક્રમ ચાલે છે. બંનેને પરસ્પરનો સંગાથ હૂંફ અને જીવનની સાત્ત્વિક શક્તિ આપે છે. પશુ-પંખીઓમાં નર-માદા વચ્ચે માત્ર કુદરતી અને સહજ જોડાણ હોય છે, જ્યારે માનવસમાજમાં એની પાછળ જવાબદારીપૂર્વકની વ્યવસ્થા ઉમેરાયેલી છે. વિવાહ એટલે વિશેષ પ્રકારે વહન કરવું, લઈ જવું. કન્યાને પત્ની બનાવી જવાબદારી લેવી. વિવાહ એટલે દ્વૈતમાંથી અદ્વૈત તરફની પ્રસન્ન યાત્રા. સ્ત્રી અને પુરુષ પરસ્પરનાં પૂરક બને, પોષક બને અને તેમનાં સંતાનોના વિકાસમાં પણ તે નિમિત્ત બને તેવા હેતુથી વિવાહનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. આ માટે તેમાં કેટલીક પ્રતીકાત્મક ચીજ-વસ્તુઓ ઉપયોગમાં લેવાની પરંપરા છે.

ગણેશ-માટલી :

આ રિવાજ મૂળ પાંચ તત્ત્વો પરથી બન્યો હોય તેવું લાગે છે. તેમાં પ્રથમ તત્ત્વ પૃથ્વી છે. પૃથ્વી એટલે કે માટી. માનવીના જીવન સાથે માટી

આજીવન જોડાયેલી હોય છે. માટીનો ગુણ શીતળતાનો છે. ગણેશને શુભના પ્રતીક તરીકે ગણવામાં આવે છે. માટે ગણેશ માટલી એવું નામ હોઈ શકે.

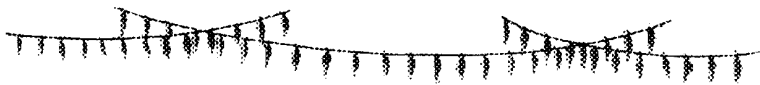
ગણધર પૂજનવિધિ :

ગણ એટલે સમૂહ. ઘર એટલે ધારણ કરનાર. આ વિધિ સમૂહમાં કરવાની વિધિ છે. સમૂહમાં કાર્ય કરવાથી અનંતગણી ઊર્જાશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. જેવી રીતે રેકીની અનેક બાબતો ઉપર અસર થાય છે એવી જ રીતે જો જીવનશક્તિ (ઊર્જા)ની અસર શરીર અને મન ઉપર પડે છે. જીવનશક્તિ વધુ હોય તો શરીરમાં થાકનો અનુભવ ઓછો થાય. જીવ રસાયણશાસ્ત્ર પ્રમાણે મનુષ્યના શરીરમાં પાણી તો છે જ, પણ બાહ્ય શરીરને પાણીથી શુદ્ધ કરવામાં આવે છે તે રીતે મનને અગ્નિથી તેમજ મંત્રોચ્ચારપૂર્વક શુદ્ધ કરવામાં આવે છે.

પીઠી :

પીઠી એ હિંદુ પરંપરામાં અગત્યની વિધિ ગણવામાં આવે છે. આ વિધિ શરીરમાં રહેલી નકારાત્મકતાને દૂર કરે છે.

આ વિધિ, લગ્ન કરનાર કન્યા અને યુવકને ધાતુના કે લાકડાના બાજોઠ ઉપર બેસાડીને કરવામાં આવતી હોય છે. તેમના પગ નીચે કથરોટ મૂકવામાં આવે છે. બાજોટ અને કથરોટ ધાતુના બનેલ હોઈ વિદ્યુતના વાહક હોય છે. જે શરીરની ગરમી તથી નકારાત્મકતાને ચૂસીને જમીનમાં સ્થિર કરી દે છે. અને તે વખતે પાણીનો પણ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. જે શરીરશુદ્ધિનું એક કારણ પણ બને છે. વળી, પીઠીમાં હળદરનો ઉપયોગ છે. હળદરનો રંગ પીળો છે, જે ગુરુ ગ્રહનો રંગ છે. ગુરુ હંમેશાં લાભદાયી હોય છે. પીળો રંગ એ આત્મ સ્ફૂરણનો કારક છે. આયુર્વેદની દૃષ્ટિએ હળદર કફ, પિત્ત અને વાયુદોષમાં ઉપયોગી છે. તેમાં સિત્તર ટકા કાર્બોહાઈડ્રેટ છે. જે લગ્નના દિવસોમાં લાગતો થાક ઉતારવામાં સહાયક બને છે. હળદરના લેપથી બિનજરૂરી વાળ દૂર થાય છે, શરીરની દુર્ગંધ દૂર થાય છે અને ત્વચાનો વર્ણ સુધરે છે. હળદર હૃદયવિલાસીની અને પ્રેમવર્ધિની છે.

પીઠી ચોખતી વખતે કન્યા કે યુવકનું મુખ ઉત્તર દિશામાં રખાય છે, કારણ કે ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ પૃથ્વીનો ઉત્તર ધ્રુવ ચુંબકીય છે. જે આ ક્રિયા દરમિયાન આપણા શરીરની ચુંબકીય રીતે નકારાત્મકતાને ખેંચે છે.

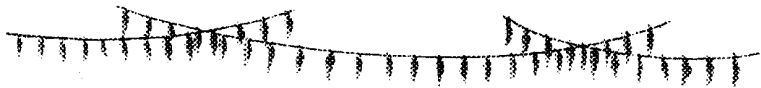
કંકુ : હળદર અને ચૂનો ભેગાં કરવાથી લાલ રંગનું કંકુ બને છે. કંકુમાં ચૂનો હોવાથી શરીરનું અસ્થિ તંત્ર મજબૂત બને છે. સ્ત્રી દરમિહિને રજઃસ્વલા થાય છે. આ દરમિયાન તથા ગર્ભાવસ્થામાં યોગ્ય પોષણ માટે લોહીની વિશેષ જરૂર પડે છે. વળી, સ્ત્રીઓનો સ્વાભાવ સંવેદનશીલ હોવાને કારણે થોડી નર્વસ હોય છે. લાલ રંગ એ ઊર્મિનું પ્રતીક છે. ચાંલ્લો બે આંખોની વચ્ચે ભાલ ઉપર કરવામાં આવે છે. જ્યાં આજ્ઞાયક આવેલું છે. એક્યુપ્રેષરના જાણકારો કહે છે કે તે પોઈન્ટને સહેજ દબાણ આપવાથી નવી ઊર્જા પ્રાપ્ત થાય છે. આધુનિક કલર થેરેપી પ્રમાણે લાલ રંગમાં શક્તિ રહેલી છે. તેથી સ્ત્રીઓને લાલ પાનેતર, લાલ ચુંદડી, લાલ બંગડી, લાલ ચાંલ્લો વગેરેનો ઉપયોગ કરવા કહ્યું છે. કંકુ શક્તિવર્ધક હોઈ શક્તિના પ્રતીક સ્વરૂપે વિવિધ દેવીઓને પણ ચઢાવવામાં આવે છે, તે આપણે જાણીએ છીએ.

માણેકસ્તંભ :

લગ્ન વખતે માણેકસ્તંભનું સ્થાપન કરવામાં આવે છે. આ માણેકસ્તંભ શમીના કાષ્ઠમાંથી બનાવવામાં આવે છે. તેનો રંગ ઉજ્જવળ હોવાથી મનને તે શાંત કરે છે. ઉપરાંત તે વૈભવપ્રાપ્તિનું સૂચક છે. કોઈની બૂરી નજર ના લાગે તેના માટે વાપરવામાં આવે છે.

આસોપાલવ : તોરણ

આસોપાલવનું મૂળ નામ અશોક વૃક્ષ છે. અ-શોક એટલે જે શોકને દૂર કરી આપણને સુખનું સાચું સરનામું બતાવનાર કહેવાય. આસોપાલવનાં પાંદડાંની જેમ એક જ દોરામાં પરોવાઈ જવું અને હંમેશ માટે સાચે રહેવું તેવો ભાવ તેના તોરણ દ્વારા વ્યક્ત થાય છે. આસોપાલવ સાચે પૃથ્વીતત્ત્વ

જોડાયેલું છે. પૃથ્વીના ગુણો અનેક છે. પૃથ્વીની જેમ આપણે પણ જીવનમાં સહનશક્તિ કેળવી, ફળ-ફૂલ આપવાનો ધર્મ નિભાવવાનો છે. આસોપાલવ ખૂબ જ હકારાત્મક ઊર્જા આપે છે.

વરઘોડો :

વરઘોડાની પરંપરાની પાછળ રોમાંચક કારણ છે. ઘોડાને ઈન્દ્રિયો સ્વરૂપે કલ્પવામાં આવેલ છે. ઈન્દ્રિયો ઉપર કાબૂ મેળવવા માટે લગ્નના સંસ્કાર કરવામાં આવે છે. લગ્નજીવન એટલે અંકુશિત-સંયમિત જીવન. સંયમિત જીવન હંમેશાં પવિત્ર જ હોય. વળી વરઘોડા દ્વારા આપણા ઉત્સાહમાં આપણે સૌને સહભાગી પણ બનાવીએ છીએ. આપણી સારી બાબત અન્ય લોકો જાણે એનો આપણને રોમાંચ થાય જ ને !

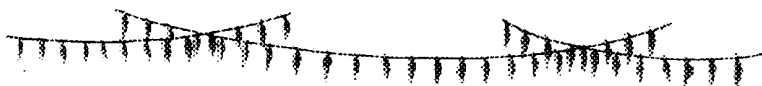
રામણ દીવડો :

‘રામણ એટલે આપત્તિ’. આપત્તિ કોઈને ગમતી નથી. સૌકોઈ એનાથી દૂર રહેવાનું ઇચ્છે છે. લગ્ન પછીના જીવનમાં આવતનારી સંભવિત આપત્તિઓને બાળી નાખી સુખરૂપ પ્રકાશ પ્રાપ્ત થાય તેવી અભિલાષાનું પ્રતીક છે રામણદીવો. સાથેસાથે એ દીવડા દ્વારા દીકરીને સલાહ અપાય છે કે જે રીતે પિતાના ઘરને તેં અજવાળ્યું છે, તે રીતે શીલ અને સંસ્કારથી હવે તારા પતિના ઘરનેય અજવાળજે.

પોંખણાં :

રવાઈ : પાંચ પોંખણાં પૈકી રવાઈ પહેલું પોંખણું છે. રવાઈ મથામણનું સાધન છે. રવાઈ વડે દહીંમાંથી માખણ કાઢવામાં આવે છે. એ જે રીતે જીવનમાં પણ સતત મંથન કરી, પ્રેમનું દોહન કરી જીવનને રસમય બનાવવાની પ્રેરણા નવદંપતીએ લેવાની છે.

રથની ધૂંસરી : જિંદગી એ રથ છે. રથ ચલાવવા માટે પતિ-પત્ની રૂપી બે પૈડાંઓની જરૂર છે. જો જિંદગીનો રથ શીલ અને શિસ્ત થકી ચલાવવામાં

આવશે તો વહન સરળ બનશે અને તેનો ભાર પણ લાગશે નહીં. આ સમજ રથની ધૂંસરીના પ્રતીકથી આપવાનો પ્રયાસ છે.

તરાક : તરાક એટલે તાર. રેટિયો કાંતતી વખતે સુતરમાંથી તાર (તરાક) કાઢવામાં આવે છે. લગ્નજીવન પણ રેટિયા જેવું છે. પતિ-પત્નીરૂપી તેનાં બે ચક્રો છે. પ્રેમની દોરી વડે આ ચાક બંધાયેલો છે. તે ફરતો રહે તો જ સુતરમાંથી સ્નેહના તરાક નીકળે છે.

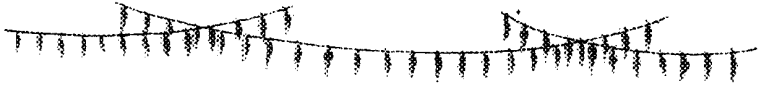
મૂશળ : સંસાર વ્યવહારમાં તમારી વાસનાને ખાંડણિયામાં મૂશળથી ખાંડી નાંખજો અને પ્રેમને અખંડ રાખજો એ બોધ મૂશળનું પ્રતીક આપે છે.

તીર : તીર ઘાતક છે. માણસે જીવનમાં વારંવાર વિવિધ પ્રકારનાં તીરનો સામનો કરવાનો આવે છે. લોકોનાં કટુ વેશ સાંભળવાં પડતાં હોય છે. લગ્ન પછી એવી ઘટનાઓનો ધૈર્યપૂર્વક સામનો કરવાનું સામર્થ્ય કેળવવાની આવશ્યકતા રહે છે. બીજી રીતે વિચારીએ તો એક નવો જ બોધ પણ એમાંથી તારવી શકાય છે કે તમે તમારા જીવનમાં શબ્દરૂપી તીરની સામે સ્નેહરૂપી ઢાલ ધરજો. એ ઢાલ કટુતા ઘટાડશે અને સંસારમાર્ગને સુંવાળો અને સુગંધમય બનાવશે.

આ વિધિ દરમ્યાન અગ્નિ, જળ, વાયુ, પૃથ્વી અને આકાશ એ પાંચ તત્ત્વોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, એ પણ સાંકેતિક બાબત છે.

૧. રામણ દીવો : અગ્નિ તત્ત્વ.
૨. પાણીનો લોટો : જળ તત્ત્વ.
૩. કંકુ-ચોખા-ફૂલ : પૃથ્વી તત્ત્વ.
૪. વાયુ : સર્વત્ર છે જ.
૫. આકાશ : સર્વત્ર છે જ.

આ ક્રિયામાં સૌ પ્રથમ પુરુષના શરીર અને આત્માને લાગેલાં દૂષણો અને દોષો દૂર કરવાનો ઉપક્રમ જોવા મળે છે. જેમાં પાંચ વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. અહીં પાંચનો અંક પણ સૂચક છે. કહેવાય છે કે પંચ ત્યાં પરમેશ્વર. આજના અંકશાસ્ત્ર મુજબ પણ પાંચના અંકને શુભ માનવામાં

આવે છે. ૦ થી ૯ ગુણમાં પાંચ એ મધ્યાંક છે. મધ્યાંક સ્થિરતાનો સૂચક અંક છે. સ્વર્ગ, પૃથ્વી, નરક તેમાં પૃથ્વી મધ્યમાં રહે છે. પાંચનો અંક એ પૃથ્વીતત્ત્વ છે. તે પૃથ્વીને ધારણ કરે છે. આ અંક લાગણીપ્રધાન છે. તે ભારવહન કરવાની વિશિષ્ટ શક્તિ ધરાવતો હોવાથી સમાનતાભાવ લાવે છે. જવાબદારીનો ગુણ દઢ કરે છે.

આમ લગ્ન વિધિ એ સ્થિરતા માટેની વિધિ પણ ગણી શકાય છે. તેમાં લાગણી, જવાબદારી હોય જ છે.

આપણાં પાંચ શરીર છે.

આથી, આ પાંચ તત્ત્વોની હાજરીમાં કરવામાં આવતી વિધિ શરીરની તેમજ મનની શુદ્ધિ વધારવામાં સહાયક થાય છે.

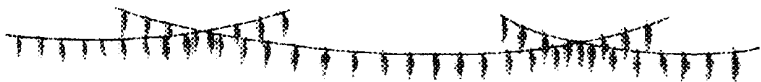
પોંખણની વિધિ પત્યા પછી સંપુટને ભાંગવાનો હોય છે. જેમાં કૈત એટલે કે જુદાપણું મટાડીને અદ્વૈત એટલે કે એક બનવા માટે, સંલગ્ન થવા માટે, દિલ અને મન એક થાય અને તેમાં આવતી બધી જ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરીને વર-કન્યા આગળ વધે તેવો ભાવ રહેલો છે.

પછી કન્યા ફૂલના હારથી વરરાજાનું સ્વાગત કરે છે.

મંગળ ફેરા :

મંગળ ફેરાની વિધિમાં ત્રણ ફેરા ફરતી વખતે કન્યા આગળ રહે છે અને પતિ તેની પાછળ દોરાય છે. એનો અર્થ એ કે ઘરના દરેક વ્યવહારમાં સ્ત્રીના ત્રણ મત રહેશે. ધર્મ, અર્થ અને કામ આ ત્રણમાં સ્ત્રીને અનુસરો. સ્ત્રીના મત મુજબ ચાલીને ઘરમાં ધર્મનું ધર્મનું પાલન કરો. સ્ત્રી લક્ષ્મીનું પ્રતીક છે. તો ઘરની લક્ષ્મી સ્ત્રીને સોંપો તો તે સચવાશે અને યોગ્ય માર્ગે વપરાશે.

ચોથા મંગળ ફેરામાં પુરુષ આગળ રહે છે અને સ્ત્રી પાછળ રહે છે. એનો અર્થ એ કે પુરુષે પહેલા ત્રણ પુરુષાર્થ સ્ત્રી થકી સાધવાના છે. તેમાં પત્નીને આગળ રાખવી તે જ યોગ્ય છે. ચોથો પુરુષાર્થ મોક્ષ છે. તે પુરુષ થકી સાધી શકાય છે, માટે તે આગળ છે. મોક્ષ માટે ત્યાગ અનિવાર્ય છે. ત્યાગ એટલે

ધર્મ, અર્થ અને કામમાં પત્નીને આગળ રાખવી. ત્યાગી દઈને ભોગવવાનું જે કહેવાયું છે તેનું એક રહસ્ય અહીં પણ જોવા મળે છે.

ચાર અથવા સાત ફેરા જ કેમ ?

લગ્ન વખતે ચાર ફેરા ફરવાનું રહસ્ય એ હોઈ શકે કે - જીવનને ચાર ભાગમાં વહેંચ્યું છે. ૧. ધર્મ, ૨. અર્થ, ૩. કામ, ૪. મોક્ષ. ચાર દિશા, ચાર ગતિ, ચાર ખૂણ છે. ૪નો અંક એ ચંદ્રનો અંક છે. ચંદ્ર મનનો કારક છે. પ્રેમને મન સાથે સંબંધ છે. મનને શરીર સાથે સંબંધ છે. શરીરમાં સિત્તેર ટકા પાણી હોય છે. તેથી તેને આ ક્રિયા સાથે સંબંધ છે. પાણી સાથે ચંદ્રને સંબંધ છે. જે નિષેધાત્મકતાને દૂર કરે છે. નવી શરૂઆત એ તેનો સ્વભાવ છે. લગ્ન એ વર-કન્યાના દામ્પત્યજીવનનો નૂતન અને મંગલ પ્રારંભ કહેવાય છે. કેટલાક લોકો અહીં સાત ફેરાની પરંપરા રાખે છે. ચારના અંકની જેમ જ સાતનો અંક પણ જીવનની સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવાનો ગુણ ધરાવે છે.

ચાર/સાત ફેરાની ક્રિયા વખતે અગ્નિ, જળ, વાયુ, મંત્રરૂપી આકાશ અને પૃથ્વીતત્ત્વનો ઉપયોગ થાય છે. આપણું શરીર પંચ મહાભૂત (તત્ત્વો)માંથી બનેલું છે. તેથી એ જ પંચતત્ત્વોની સાક્ષીએ આ વિધિ કરવામાં આવે છે. લગ્નસંસ્કાર પૂર્ણ કરી મોક્ષ તરફ ગતિ કરવી એટલે કે વ્યાપક બ્રહ્માંડમાં વિસ્તરવું.

ચોરીની આજુબાજુ ચારે દિશામાં માટલી મૂકવામાં આવે છે. જેમાં પાણી અને હળદર ભરવામાં આવે છે. તે જળતત્ત્વ છે. અગ્નિ પ્રગટાવવામાં આવે છે તે અગ્નિતત્ત્વ છે. પાન, ચોખા, ફૂલ એ પૃથ્વીતત્ત્વ છે. પૃથ્વી ઉપર જ ગોળી મૂકેલી હોય છે. તે પણ પૃથ્વીતત્ત્વ છે. વાયુ તો સર્વત્ર હોય જ છે. જે મંત્રો ઉચ્ચારવામાં આવે છે. તે આકાશ અથવા તો બ્રહ્માંડમાં વિસ્તરે છે. અને આખરે આપણા સૂક્ષ્મ શરીરમાં પણ સમાઈ જાય છે. જે આપણા શરીરને તંદુરસ્ત અને નિરામય રાખે છે.

થાપા :

લગ્ન વખતે વર-કન્યાના હાથે કંકુના થાપા લગાવવાની પણ એક વિશેષ પરંપરા છે. કંકુ લાલ રંગનું હોય છે. લાલ રંગ ઊર્જાનો પ્રતીક છે. જેમ કે અગ્નિની જ્વાળા લાલ હોય છે, મંગળ ગ્રહ લાલ હોય છે. લાલ રંગના થાપાથી દીકરી પોતાની ઊર્જા-શક્તિ મૂકતી જાય છે. લક્ષ્મીનું સ્વરૂપ ગણાતી દીકરી સાસરે જાય ત્યારે બાપના ઘરને એ દ્વારા શુભેચ્છા પાઠવતી જાય છે કે હું ભલે આ ઘર છોડી રહી છું પરંતુ લક્ષ્મી અહીંથી જાય નહિ. જેમ ફિંગરપ્રિન્ટ્સ પરથી વર્ષો જૂની કોઈ વાત જાણી શકાય છે, તેમ દીકરી મન, વચન, કાયા થકી પોતાના આશીર્વાદરૂપે થાપાનું ચિહ્ન કરતી જાય છે.

એક્યુપંક્ચર પદ્ધતિ મુજબ આપણી હથેળીમાં આવેલાં કેટલાંક ચક્રો ખૂબ અગત્યનાં છે અને તેમાંથી શક્તિની સાત રેખાઓ પસાર થાય છે તેમ માનવામાં આવે છે. આ સિવાય પણ શક્તિનાં અનેક કેન્દ્રો હથેળીમાં આવેલાં છે. વિદાય લેતી દીકરી આ શક્તિ પોતાનાં મા-બાપને ઊર્જારૂપે આપતી જાય છે.

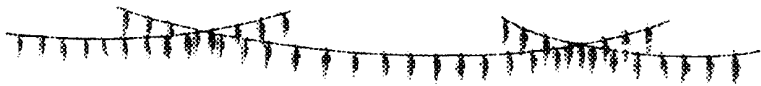
મા-માટલી

માની મમતા અગાધ છે, અમાપ છે. માનો પ્રેમ સાગર સમાન છે. કન્યાવિદાય વખતે માતા પોતાની પુત્રીના જીવનનું માંગલ્ય ઈચ્છતી હોય છે. પુત્રીને ઘેર સદાય રિદ્ધિ-સિદ્ધિ હોય તેવી તેની પ્રાર્થના હોય છે. સાગરસમાન માતાના પ્રેમને ગાગર રૂપી માટલીમાં ભરવામાં આવે છે.

માની મમતાના પ્રતીકરૂપે પુત્રીને ઘેર લીલાલહેર રહે તેવા ભાવથી મંગળધાન્ય મગ, મેવા, ખારેક, લક્ષ્મી, લાડવા, સોપારી આપવા ઉપરાંત લીલું કપડું પહેરાવવામાં આવે છે. તેની ઉપર શ્રીફળ મુકાય છે.

એકીબેકી - કન્યાવિદાય

એકી-બેકીની રમત એ પણ લગ્નવિધિનું એક રોમાંચક છતાં અર્થપૂર્ણ અંગ છે. રંગીન પાણીમાં રૂપિયાનો સિક્કો નાખીને તેને શોધવાની રમત વર-

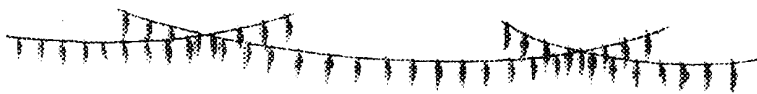

કન્યા પાસે રમાડવામાં આવે છે. એનો અર્થ એ છે કે જીવનમાં કોઈપણ વસ્તુ સહેલાઈથી, પુરુષાર્થ કર્યા વગર મળી જતી નથી અને પુરુષાર્થ દ્વારા કોઈપણ વસ્તુ મળ્યા વગર રહેતી નથી. લક્ષ્યપ્રાપ્તિ માટે ઉદ્યમ કરવો અને સાર-દષ્ટિ કેળવવી. એ જ રીતે મીઠાણ છોડવું એટલે જિંદગીની ગાંઠ શાંતિથી, સ્વસ્થપણે છોડવી.

વિદાય વખતે ગાડીનું પૂજન કરી શ્રીકૃષ્ણ વઘેરવામાં આવે છે તેનું કારણ એ છે કે હવેની અમારી જિંદગીનો પ્રવાસ શાંતિપૂર્ણ થાઓ. અમારો જીવનરથ પણ પરમ ધ્યેય સુધી અવિરત ગતિથી આગળ ધપતો રહે તેવો ભાવ.

માથે ઓઢવાનું મહત્વ :

જ્યારે કોઈ મંદિર, દેરાસર, મસ્જિદ, ગુરુદ્વારા કે અન્ય પવિત્ર ધર્મસ્થળે જઈએ અથવા વડીલોને પગે લાગીએ તે વખતે માથે ઓઢવું એમ કહેવામાં આવે છે. પણ શા માટે માથે ઓઢવાનું ? તેનો સામાન્ય જવાબ છે -મર્યાદા. પણ જો ઊંડો વિચાર કરીએ તો આ બધા કોણ છે ? તીર્થસ્થળો અને વડીલો સાચા અર્થમાં શક્તિપીઠો છે. તેમની શક્તિ આપણી અંદર ઊતરી આવે તેવો ભાવ હોય છે. મેડિકલ સાયન્સ પ્રમાણે આપણા શરીરનો કર્તાહર્તા માનવીનું મન છે. શરીરને ધ્યાનમુદ્રામાં રાખવામાં આવે તો માથામાં શક્તિનો સંચાર થતો હોય તેવો અહેસાસ થાય છે. યોગની પ્રક્રિયામાં જે સહસ્રાર બિંદુ તરીકે ઓળખાય છે, તે પણ માથામાં આવેલું છે. કોઈ પણ ઊર્જાને ભીતરમાં પ્રવેશવા માટેનું દ્વાર મસ્તક છે. જો આપણે માથા ઉપર કપડું રાખીએ તો આપણી ભીતરની એનર્જી (રેકીના સિદ્ધાંત પ્રમાણે) અકબંધ રહે છે અને શક્તિસ્વરૂપ ભગવાન કે વડીલની સારી ઊર્જા આપણી અંદર પ્રવેશે છે અને પછીથી આપણા સમગ્ર શરીરમાં આશીર્વાદ રૂપે પ્રસરી જાય છે.

સામાન્ય માહિતી

કેસર-ચંદન : કેસર ત્રિદોષશનાશક છે અને મસ્તકને બળ આપે છે. કપાળ પર કરેલું તિલક મનને શાંત કરે છે. સર્વ પ્રકારના મનોવિકારને દૂર કરે છે. કેસર પીળું હોવાથી ગુરુ ગ્રહનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. ગુરુ જ્ઞાનનો, લાભનો ગ્રહ હોવાથી વ્યક્તિના જ્ઞાનમાં વધારો કરે છે. ગુરુ પતિનો કારક હોવાથી પતિસુખ મેળવવામાં પણ મદદ કરે છે.

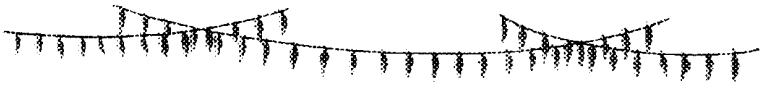
ચંદનનો મુખ્ય ગુણ શીતળતા અને સુગંધનો છે. તે વ્યક્તિને શીતળતા આપે છે, વાતાવરણમાં સુંગધ ફેલાવે છે. માનવ-મનના ક્રોધને તથા અન્ય નકારાત્મક આવેશોને શમાવી શાંતિ પ્રદાન કરે છે.

મીઠળ : મીઠળ એટલે મદન ફળ. મદન એટલે કામદેવ. કામદેવ લગ્નજીવનનું એક મહત્ત્વનું અંગ છે. વરકન્યાનાં સાંસરિક સુખો વધે તે માટે મદનફળ બાંધવાની પરંપરા છે. અનિષ્ટ તત્ત્વોથી રક્ષણ પણ આપે છે. નાડીને મજબૂત કરે છે.

વડી-પાપડ : વડી : વડી એ કુટુંબભાવના વધારવા માટેની ક્રિયા છે. જેમાં દીકરીને સૌ સાથે હળી-મળીને રહેવાની શીખામણ મળે છે.

પાપડ : પાપડ અડદના હોય છે. અડદ શક્તિકારક ગણાય છે. કહેવત છે કે જે ખાય અડદ, તે થાય મરદ. એ ઉપરાંત અડદ માતાજીને પણ ખૂબ પસંદ હોય છે. અડદનો રંગ કાળો છે. તે જીવનની નકારાત્મકતાને દૂર કરવામાં ઉપયોગી બને છે.

વડી અને પાપડ હવે તો બજારમાં તૈયાર મળે છે, પરંતુ એક જમાનામાં તે ગૃહિણીઓ ઘેર જ બનાવતી હતી. આડોશ-પાડોશની ગૃહિણીઓ સાથે મળીને ઉત્સાહથી કામ કરતી હતી. એ કારણે સંબંધોમાં ઉષ્મા ખીલતી હતી. લગ્નપ્રસંગે વડી-પાપડની વિધિ દ્વારા પણ એ હળીમળીને કામ કરવાની તાલીમ આપનારી બની રહે છે.

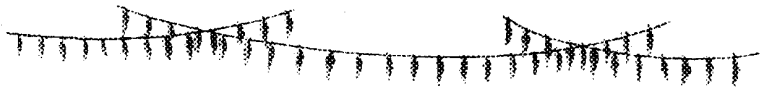

ચોખા : ચોખા સાત્ત્વિક ધાન્ય મનાય છે. તેનો રંગ સફેદ હોવાથી મનને શાંત કરે છે. ચોખા શુભ તરંગોને પોતાના તરફ આકર્ષવાનો વિશેષ ગુણ ધરાવે છે. ચોખાનું બીજ ઘરૂ છે. એક વખત ડાંગરનો છોડ ઊગે પછી તેને ઉખેડીને બીજી જગ્યાએ રોપવો તેને ઘરૂ કહે છે. એ જ રીતે દીકરી પણ બાપને ઘેર ઉછરે છે અને પુત્ર થતાં - મોટી થતાં તેને સાસરે વળાવવામાં આવે છે. સાસરે જઈને ત્યાં તેનો વંશવેલો વધારવાનું નિમિત્ત બને છે. મંગળ ફેરામાં ચોખા ઉપયોગમાં લેવાય છે. ચોખા કન્યાના જીવનનું પ્રતીક છે. ચોખા પહેલા એક જમીનમાં ઊગે છે, છોડ રૂપે વૃદ્ધિ પામે છે. પછી ત્યાંથી મૂળ સહિત ઉખેડી તેને બીજી જગ્યાએ રોપવામાં આવે છે. જ્યાં એ વિકાસ પામે છે, ફૂલે-ફાલે છે. તે જ રીતે કન્યા પણ લગ્ન પછી બાપનું ઘર છોડીને સાસરે જાય છે. ત્યાં જ તેનું પછીનું જીવન વીતે છે. કન્યા-દીકરી પારકી ચાપણ એ અર્થમાં ગણાય છે કે આખરે તો તે સાસરે જઈને જ સાચું જીવન પામે છે. ત્યાં જ તે પોતાનું સુખ પામે છે અને અન્યને પણ સુખી કરે છે. માટે લગ્નવિધિમાં કંકુ સાથે ચોખાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ચોખાને અક્ષત પણ કહેવાય છે. અખંડ સૌભાગ્ય માટે આનો ઉપયોગ થાય છે.

સોપારી : સોપારીને લગભગ તમામ ધર્મોએ મંગલના પ્રતીક તરીકે સ્વીકારી છે. તેમાં મોહ ઉત્પન્ન કરવાનો ગુણ રહેલો છે.

પાન : પાનનો લીલો રંગ છે. તે કુદરતે આપેલી ભેટ છે. જ્યોતિષની દૃષ્ટિએ બુધ ગ્રહનો રંગ લીલો હોય છે. જે વેપારનો કર્તા છે. લગ્ન પછી પુરુષના વેપારમાં વૃદ્ધિ થાય તેવો સંદર્ભ તેમાં રહેલો છે.

વરમાળા : લગ્નવિધિ વખતે વર અને કન્યાને સૂતરનો એક જ હાર પહેરાવવામાં આવે છે. એક જ હાર દ્વારા બે હૈયાં જોડવાનો ઉપક્રમ છે. હવેથી વર અને કન્યા બે અલગ મટીને એક બને છે. બીજી રીતે કહીએ તો સુતરની વરમાળા અઢૈતનું પ્રતીક છે. સુતરનો તાંતણો કાચો હોય છે. સંભાળીએ નહીં તો તૂટી જાય છે. લગ્ન-બંધન પણ એ જ રીતે સાચવવાના છે.

સુતરનો રંગ સફેદ છે. અગાઉ વાત કરી તે મુજબ સફેદ રંગ શાંતિનો પ્રતીક છે. સફેદ રંગ ચંદ્રનો પણ છે અને અરિહંતનો પણ છે. ચંદ્રનો રંગ હોવાથી તે મનનો કારક બને છે. મન સાથે પ્રેમને સંબંધ છે. જે લગ્નજીવનનો મૂળ પાયો છે.

વાગ્દાન : વાણીથી થતું દાન. વચનપાલનની નિષ્ઠા. વાગ્દાન એટલે એકબીજાને અપનાવવાં અને જીવનભર પોતાની જવાબદારી સ્વીકારવી.

ગોળ : પક્ષના બંને સંબંધોમાં ગોળની મીઠાશ જેવી મીઠાશ સદેવ વૃદ્ધિ પામતી રહે તે ભાવ.

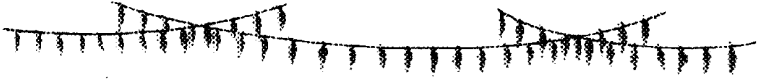
ધાણા : જેનો ગુણ એકમાંથી અનેક થવું અને પોતાની સુગંધ અકબંધ રાખવાનો છે. લગ્ન પછી વંશવેલાની વૃદ્ધિ થાય અને તેની સુવાસ ચારે બાજુ પ્રસરે તે ભાવ.

જડ : એ લોખંડની હોય છે. જે ખરાબ વસ્તુઓને દૂર કરે છે.

દુર્વા : જેનો રંગ લીલો છે. લીલો રંગ મંગલકારી છે. તે પૃથ્વીતત્ત્વ ધરાવે છે. તેના સંપર્કથી જીવનમાં દરિયાળી પ્રસરે છે. દુર્વાનો ગુણ નિર્ભય બનાવવાનો અને વંશવૃદ્ધિ કરવાનો છે.

ચાર સાંઠા : ખેતરમાં જેમ હળ ચલાવીને ખેડૂત જમીનમાં બી વાવે છે. તેમ ચાર સાંઠા જે શમીના હોય છે. તે પોચા હોય છે અને આપણા શરીરની નકારાત્મકતાને શોષી લે છે. એને ચારે દિશામાં ફેંકવામાં આવે છે. આ ક્રિયા દ્વારા આત્માના અને શરીરના દુર્ગુણોને દૂર કરવાનો ઉપક્રમ છે. લગ્ન એ માત્ર સ્થૂળ વિધિ નથી, પરંતુ વિશિષ્ટ પ્રકારની સંસ્કારદીક્ષા છે. જેના થકી શરીર અને આત્મા શુદ્ધ થાય છે.

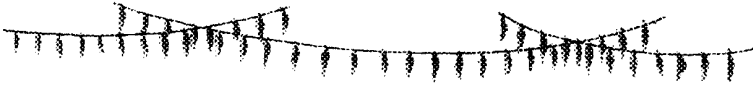
નારિયેળ : નારિયેળ (શ્રીરૂપ) સમુદ્રકાંઠે ઉત્પન્ન થાય છે. દરિયા કિનારે પ્રકૃતિ નીચેથી ઉપર તરફ વહન કરે છે. અને તેનું પાણી મીઠું બનાવે છે. તેનો અનેકવિધ ઉપયોગ થાય છે. તેની છાલમાંથી રસ્સી બને છે. તેની ઉપરના

કઠણ પડ (કાયલી)માંથી પાત્રાં બને છે. નારિયેળના પાણીમાં મીઠાશ હોય છે. નારિયેળમાંથી તેલ (કોપરેલ)બને છે. નારિયેળ બારે માસ મળતું ફળ છે. લાંબા સમય સુધી સારું રહે છે.

કમૂરતાં :

જ્યારે સૂર્ય ધન અને મીન રાશિમાં આવે છે ત્યારે કમૂરતાં થાય છે, કારણ કે આ સમય સૂર્યનાં કિરણોથી જે વાયરસ ઉત્પન્ન થાય છે તે પ્રમાણમાં થોડા ઝેરી હોય છે. જેની માનવજીવન ઉપર અસર થાય છે. શુક અને ગુરુ મનુષ્યને સારા કામ માટે પ્રેરિત કરે છે. આ સમયે આ બંને ગ્રહોનો અસ્ત થાય છે તેથી તેની અસર ઓછી થવા માંડે છે, જેને કમૂરતાં કહે છે. એમ કહેવાય છે કે દરિયાના કિનારાના પ્રદેશોમાં કમૂરતાં નડતાં નથી. તેનું રહસ્ય એ છે કે સૂર્યનાં કિરણોમાં રહેલા ઝેરી વાયરસને દરિયાનું પાણી પ્રભાવહીન કરી નાખે છે.

ખાસ નોંધ :

૧. જે ઠેકાણે લગ્નવિધિ થાય તે મંડપમાં મંત્ર બોલનાર ગૃહસ્થ કે ગુરુ શુદ્ધ થઈ બધાં વસ્ત્ર શુદ્ધ પહેરીપોતાની બેસવાની જગા શુદ્ધ રાખી જૈન વિધિના મંત્ર બોલે તેમ થવું જોઈએ.

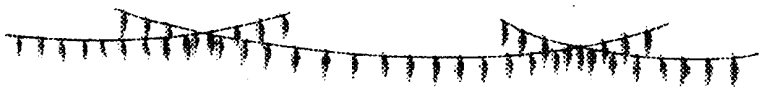
આ પ્રસંગો જનસમૂહમાં ચતા હોવાથી શુદ્ધિ જળવાતી નથી.

આ વિધિ ગૃહસ્થાચારનો વિધિ છે. આ પ્રસંગના મંત્ર વક્તા શુદ્ધ હોય તો બોલી શકે છે.

૨. આ પુસ્તકમાં વર્ણવેલ લગ્નવિધિ, આચાર્ય વર્ધમાનસૂરિકૃત 'આચાર દિનકર' ગ્રંથના આધારે તૈયાર કરવામાં આવી છે.

(સમય : વિક્રમ સંવત ૧૪૬૮, ઈ.સ. ૧૪૧૧.)

જૈનવિધિનો વ્યાપક પ્રચાર-પ્રસાર થાય તેવી ભાવનાપૂર્વક આ પુસ્તિકા તૈયાર કરવામાં આવી છે.

આ ઉપરાંત જેઓને જૈન લગ્નસંસ્કાર વિશે વિશેષ જાણવાની ઉત્સુકતા હોય તેમણે નીચેનાં પુસ્તકો વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ :

(૧) આરંભસિદ્ધિ લગ્નશુદ્ધિ અને દિનશુદ્ધિ, (૨) જૈનલગ્નવિધિ, (૩) જૈન વિવાહપદ્ધતિ, (૪) આચાર દિનકર, (૬) ધર્મખંડુ, (૭) ષોડશક વગેરે તથા આચાર્ય બુદ્ધિસાગરસૂરિકૃત કર્મયોગ વગેરે વિવિધ સાહિત્ય, (૮) વિવાહવિચાર (૯) સરલ જૈન વિવાહવિધિ, (૧૦) સરલ જૈન વિવાહવિધિ સહ અર્થ વગેરે...

વિધિકારક સંપર્કસૂત્ર

ઈન્દ્રજિતભાઈ કાંતિલાલ ભટ્ટ

એ/૪૦૪, સુમેય એપાર્ટમેન્ટ,

ગોપાલનગરની સામે,

સેન્ટ ઝેવિયર્સ સ્કૂલની બાજુમાં,

મેમનગર રોડ, અમદાવાદ - ૩૮૦૦૫૨

ફોન : ૨૭૯૧૨૪૫૦, ૬૫૪૨૭૨૪૪

મો : ૯૮૨૪૦ ૮૮૩૬૭

દિલીપભાઈ કૃષ્ણકાંત ત્રિપાઠી

એફ-૧૧, માધવબાગ ફ્લેટ,

ખોડિયાર ડેરીની સામે,

નિર્ણયનગર,

અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૧૩

ફોન : ૨૭૬૨૨૦૮૮

